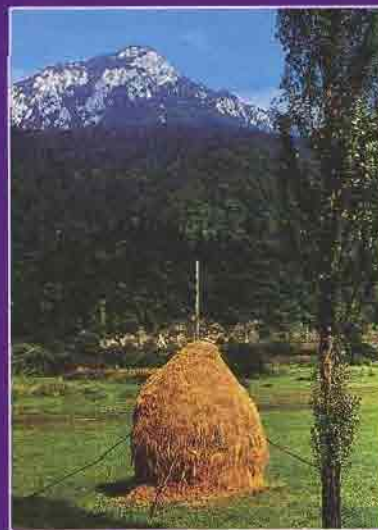
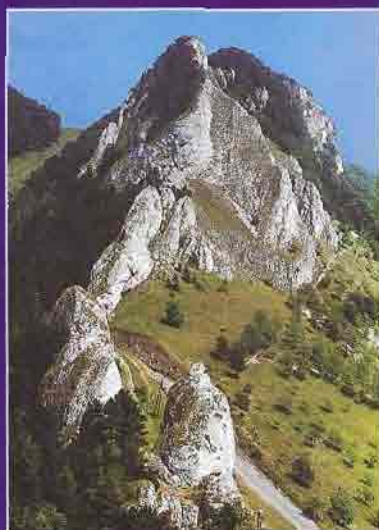

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V ROKOCH 1992 - 1993

MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ŽIVOTNE PROSTREDIE Slovenskej republiky

v rokoch 1992-1993

46

OCHRANA A TVORBA KRAJINY

ÚZEMNÝ SYSTÉM EKOLOGICKEJ STABILITY

System ekologické stability na území Slovenska

Územný systém ekologickej stability (ÚSES) predstavuje takú celopriestorovú štruktúru navzájom prepojených ekosystémov, ich zložiek a prvkov, ktorá zabezpečuje rozmanitosť podmienok a foriem života v krajine. Základ tohto systému predstavujú biocentrá, biokoridory a interakčné prvky nadregionálneho, regionálneho alebo miestneho významu.

Biocentrum tvorí ekosystém alebo skupina ekosystémov, ktorá vytvára trvalé podmienky na rozmnožovanie, úkryt a výživu živých organizmov a na zachovanie a prirodzený vývoj ich spoločenstiev.

Biokoridor je priestorovo prepojený súbor ekosystémov, ktorý spája biocentrá a umožňuje migráciu a výmenu genetických informácií živých organizmov a ich spoločenstiev, na ktorý priestorovo nadväzujú interakčné prvky.

Interakčný prvok predstavuje určitý ekosystém, jeho prvok alebo skupina ekosystémov, najmä trvalá trávna plocha, močiar, porast, jazero, prepojený na biocentrá a biokoridory, ktorý zabezpečuje ich priaznivé pôsobenie na okolité časti krajiny pozmenenej alebo narušenej človekom.

Na zabezpečenie územného systému ekologickej stability sa vypracúva:

- a) Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability Slovenskej republiky ako dokument určený na stratégiu ochrany rozmanitosti podmienok a foriem života,

- b) projekt regionálneho územného systému ekologickej stability ako dokument určený na ochranu rozmanitosti podmienok a foriem života v určitom regióne,
- c) projekt miestneho územného systému ekologickej stability ako dokument určený na ochranu rozmanitosti podmienok a foriem života na miestnej úrovni.

Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability, schválený uznesením vlády SR z 27.apríla 1992 č.319, predstavuje základný a východiskový dokument pre zabezpečenie ekologickej stability a ochrany biodiverzity v Slovenskej republike, zároveň podklad pre tvorbu projektov regionálnych a miestnych územných systémov ekologickej stability. Okrem toho vniesol nové koncepčné riešenie do pripravovaného zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny. Na základe Generelu nadregionálneho ÚSES bola spracovaná a schválená metodika vypracúvania ÚSES na regionálnej a miestnej úrovni. V zmysle vyhlášky č.84/1976 Zb. o územno-plánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii v znení vyhlášky č.377/1992 Zb. sú regionálne a miestne ÚSES územnoplánovacím podkladom, na základe ktorého územné plánovanie utvára predpoklady na zabezpečenie trvalého súladu všetkých prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt v území. Územný systém ekologickej stability sa uplatnil aj v nových predpisoch o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu, o pozemkových úpravách a o lesoch a jeho Generel v SR sa stáva súčasťou európskej ekologickej siete EECONET (European Ecological Network).

Biocentrá

Podľa Generelu bolo na Slovensku vyčlenených 87 biocentier nadregionálneho významu, ktoré zaberajú plochu cca 271 600 ha (5,54 % rozlohy SR), ich jadrá cca 73 730 ha (1,50 % rozlohy SR). Išlo o

- 1 biocentrum biosférického významu** o výmere cca 13 500 ha (jadro 13 030 ha),
- 9 biocentier provincionálneho významu** o výmere cca 60 800 ha (jadro 21 400 ha),
- 77 biocentier nadregionálneho významu** o výmere cca 197 300 ha (jadro 39 300 ha).

Podľa spoločenstiev z celkového počtu 87 nadregionálnych biocentier je 79 reprezentatívnych a 8 unikátnych (Turiec, Čenkovská lesostep, Dreveník, Zemplínske vrchy, Kopčianske slanisko, Burda, Bielska skala, Parížske močiare).

Z hľadiska zabezpečenia ochrany 4 jadrá biocentier (Zámčisko, Lomné, Tichý potok, Ihla) dodnes neboli vyhlásené za prírodné rezervácie, resp. iné kategórie chránených území s prísnejšími podmienkami ochrany. Ukázalo sa, že pre viaceré ďalšie jadrá biocentier platia zastaralé predpisy o prírodných rezerváciách, u ŠPR Dobročský prales a ŠPR Badínsky prales dokonca z čias Rakúsko-Uhorska. Urýchlenú novelizáciu si vyžadujú aj predpisy, zabezpečujúce ochranu biocentier Šúr, Dubník, Parížske močiare, Poľana, Vtáčnik, Prosečné, Hranovnická dubina, Dreveník, Kašvár; v rámci Slovenského raja ŠPR Kysel', v rámci Polonín ŠPR Stučica a ŠPR Riaba skala.

Zo 77 nadregionálnych biocentier je 7 v národných parkoch a 24 v chránených krajinných oblastiach, z toho 4 v potenciálnych národných parkoch Veľká Fatra a Oravské Beskydy. Ostatných 46 nadregionálnych biocentier je mimo národných parkov a chránených krajinných oblastí. Dve z nich (Choč a Prosečné) by sa mali chrániť v potenciálnom národnom parku Chočské vrchy, ďalších 17 v rámci 13 potenciálnych chránených krajinných oblastí. Z hľadiska medzinárodnej právnej ochrany bolo 8 biocentier v rámci Tatranského národného parku, Národného parku Slovenský raj, Národného parku Malá Fatra a Poloniny v zmysle uznesenia vlády SR č.439/1991 navrhnutých do Svetového prírodného dedičstva, 2 biocentrá (Dreveník a Sitno) do Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Podľa **Dohovoru o mokradiach, majúcich medzinárodný význam najmä ako biotopy vodného vtáctva (Ramsar 1971)**, podliehajú ochrane biocentrá Šúr, Čičovský luh a Parížske močiare; navrhuje sa ochrana biocentier Dolnomoravská niva, Latorický luh a Podunajského nadregionálneho biokoridoru.

Do projektu UNESCO **Človek a biosféra (MAB)** boli zahrnuté ako biosférické rezervácie CHKO Poľana (biocentrum Poľana) a CHKO Slovenský kras (biocentrá Zádielská planina a Koniarska planina); nasleduje Tatranský národný park (biocentrá Belianske Tatry, Vysoké Tatry, Liptovské kopy, Roháče a Mokřiny) a potenciálny národný park Poloniny (biocentrum Poloniny). Okrem Polonín vláda SR uznesením č.319/1992 uložila ministromi životného prostredia do 30.decembra 1993 zabezpečiť prísnejšiu ochranu aj biocentier Muránska planina, Veľká Fatra, Babia hora a Choč-Prosečné.

Prehľad biocentier nadregionálneho významu

Názov	Význam	Rozloha v ha	Rozloha jadra v ha	Okres	Právna ochrana
Belianske Tatry	Biosférický	13 500	13 030	Poprad	TANAP
Liptovské Kopy	Provinciálny	10 500	9 188	Poprad, Liptovský Mikuláš	TANAP
Krivánska Fatra	Provinciálny	10 000	3 263	Žilina, Martin, Dolný Kubín	NP Malá Fatra
Slovenský raj	Provinciálny	11 950	3 445	Spišská N. Ves, Rožňava, Poprad	NP Slovenský raj
Poľana	Provinciálny	3 620	768	Zvolen	CHKO Poľana
Muránska planina	Provinciálny	9 150	2 252	Rožňava, Rimáv. Sobota, B. Bystrica	CHKO Muránska planina
Zádielska planina	Provinciálny	3 040	376	Rožňava, Košice vidiek	CHKO Slovenský kras
Poloniny	Provinciálny	5 800	865	Humenné	CHKO Vých. Karpaty
Balocké vrchy	Provinciálny	3 980	615	B. Bystrica, R. Sobota	-
Burda	Provinciálny	2 760	598	Nové Zámky	ŠPR Kováčovské kopce - juh
Dolnomoravská niva	Nadregionálny	2 100	629	Bratislava - vidiek	CHKO Záhorie
Bor	Nadregionálny	1 560	202	Senica	CHKO Záhorie
Devínska Kobyla	Nadregionálny	1 500	101	Bratislava	CHKO M. Karpaty
Roštún	Nadregionálny	4 850	389	Senica, Bratisl. - vidiek	CHKO M. Karpaty
Zámčisko	Nadregionálny	2 320	600	Senica	-
Šúr	Nadregionálny	1 450	568	Bratislava-vidiek	ŠPR Šúr
Dubník	Nadregionálny	520	58	Galanta	ŠPR Dubník
Čičovský luh	Nadregionálny	2 600	80	D. Streda, Komárno	ŠPR Očovské mŕtve rameno
Apáli	Nadregionálny	530	167	Komárno	ŠPR Apáli
Čenkovská lesostep	Nadregionálny	1 300	82	Nové Zámky	ŠPR Čenkovská lesostep, ŠPR Čenskovoľský les
Parížske močiare	Nadregionálny	830	141	Nové Zámky	ŠPR Parížske močiare

Preklad biocentier nadregionálneho významu (pokračovanie)

Názov	Význam	Rozloha v ha	Rozloha jadra v ha	Okres	Právna ochrana
Horšianska dolina	Nadregionálny	2 200	313	Levice	ŠPR Horšianska dolina
Patianska cerina	Nadregionálny	4 800	27	Levice	ŠPR Patianska cerina
Dolina Litavy	Nadregionálny	2 800	141	Veľký Krtíš, Zvolen, Levice	sčasti CHN Čabrad
Sitno	Nadregionálny	3 100	94	Žiar nad Hronom	CHKO Štiavnické vrchy
Vtáčnik	Nadregionálny	1 510	194	Prievidza, Žiar nad Hronom	CHKO Ponitrie
Včelár	Nadregionálny	2 300	9	Nitra	sčasti ŠPR Včelár
Hrdovická	Nadregionálny	1 330	30	Topoľčany	CHKO Ponitrie
Zobor	Nadregionálny	1 900	23	Nitra	CHKO Ponitrie
Tematínske vrchy	Nadregionálny	1 980	75	Trenčín	sčasti ŠPR Tematínske vrchy a ŠPR Javorníček
Nitrické vrchy	Nadregionálny	3 350	461	Prievidza, Topoľčany	sčasti ŠPR Rokoš
Strážov	Nadregionálny	4 160	480	Žilina, Pov. Bystrica	CHKO Strážovské vrchy
Súľovské skaly	Nadregionálny	3 920	825	Žilina	CHKO Strážovské vrchy
Kľak	Nadregionálny	3 210	86	Martin, Žilina	sčasti ŠPR Kľak
Vyšehrad	Nadregionálny	1 410	49	Martin, Prievidza	sčasti CHN Vyšehrad
Turiec	Nadregionálny	4 820	148	Martin	sčasti CHN Turiec a ŠPR Klášt. lúky
Vršatské bradlá	Nadregionálny	1 310	94	Považská Bystrica	CHKO Biele Karpaty
Veľký Javorník	Nadregionálny	3 110	14	Čadca	CHKO Kysuce
Malý Polom	Nadregionálny	1 210	86	Čadca	CHKO Kysuce
Rača	Nadregionálny	3 200	510	Dolný Kubín	CHKO Kysuce
Pilsko	Nadregionálny	2 500	809	Dolný Kubín	CHKO Horná Orava

Prehľad biocentier nadregionálneho významu (pokračovanie)

Názov	Význam	Rozloha v ha	Rozloha jadra v ha	Okres	Právna ochrana
Babía hora	Nadregionálny	2 020	530	Dolný Kubín	CHKO Hor. Orava
Sosnína	Nadregionálny	1 460	241	Dolný Kubín	CHKO Hor. Orava
Bielska skala	Nadregionálny	700	15	Dolný Kubín	sčasti CHN Bielska skala
Minčol	Nadregionálny	1 600	96	Dolný Kubín	sčasti ŠPR Minčol
Roháče	Nadregionálny	5 000	1 415	Dolný Kubín	TANAP
Prosečné	Nadregionálny	2 340	1 049	Liptovský Mikuláš Dolný Kubín	sčasti ŠPR Prosiecka dolina a ŠPR Kvačianska dolina
Choč	Nadregionálny	2 450	1 428	Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín	sčasti ŠPR Choč
Hôlna Fatra	Nadregionálny	6400	1 216	Martin, Liptovský Mikuláš	CHKO Veľká Fatra
Bralná Fatra	Nadregionálny	5500	4 037	Martin	CHKO V. Fatra
Lavrín	Nadregionálny	2 890	178	Banská Bystrica, Zvolen	sčasti ŠPR Badínsky prales a ŠPR Mláčik
Boky	Nadregionálny	1 270	177	Zvolen	sčasti ŠPR Boky
Lomné	Nadregionálny	1 990	100	Zvolen	-
Rohy	Nadregionálny	1 100	25	Zvolen	sčasti ŠPR Rohy
Plavno	Nadregionálny	50	28	Banská Bystrica	sčasti ŠPR Plavno
Salatíny	Nadregionálny	3290	1 193	Liptovský Mikuláš	sčasti NP N. Tatry
Ďumbierske Tatry	Nadregionálny	9 870	5 429	Liptovský Mikuláš	NP Nízke Tatry
Turková	Nadregionálny	2 390	138	Liptovský Mikuláš	sčasti NP Nízke Tatry
Dúbrava	Nadregionálny	590	69	Poprad	sčasti ŠPR Hra- novnícká dubina
Pieniny	Nadregionálny	1 520	473	Poprad, Stará Ľubovňa	Pieninský NP
Tichý potok	Nadregionálny	2950	290	Prešov, Poprad	-
Ihla	Nadregionálny	1 140	197	Poprad	-
Sľubica	Nadregionálny	2 450	120	Spišská Nová Ves, Prešov	sčasti ŠPR Rajtopiky
Dreveník	Nadregionálny	1 800	67	Spišská Nová Ves	sčasti ŠPR Dreveník

Prehľad biocentier nadregionálneho významu (pokračovanie)

Názov	Význam	Rozloha v ha	Rozloha jadra v ha	Okres	Právna ochrana
Humence	Nadregionálny	800	86	Košice-vidiek	sčasti ŠPR Humenec
Pokryvy	Nadregionálny	5 400	393	Košice-vidiek, Košice	sčasti ŠPR Sivec, ŠPR Vozárska a ŠPR Bokšov
Hnilecké vrchy	Nadregionálny	3 600	447	Spišská Nová Ves	sčasti ŠPR Červené skaly a ŠPR Galmuská tisina
Koniarska planina	Nadregionálny	1 410	97	Rožňava	CHKO Slov. kras
Kurinec	Nadregionálny	1 000	6	Rimavská Sobota	sčasti CHN Kurinecká dubina
Pohanský hrad	Nadregionálny	1 000	71	Lučenec, Rimavská Sobota	CHKO Cerová vrchovina
Milič	Nadregionálny	3 110	146	Košice - vidiek	sčasti ŠPR V. Milič ŠPR M. Milič a ŠPR Marocká hoľa
Bogota	Nadregionálny	2 460	173	Košice-vidiek, Trebišov	sčasti ŠPR Krčmárka
Šimonka	Nadregionálny	4 040	34	Prešov, Vranov n/Topľou	sčasti ŠPR Šimonka
Kokošovská dubina	Nadregionálny	3 710	44	Prešov	sčasti CHŠP Kokošovská dubina
Gýmešský jarok	Nadregionálny	950	21	Prešov	sčasti ŠPR Gýmešský jarok
Stráže	Nadregionálny	1 580	146	Prešov	sč. ŠPR Šarišský hradný vrch
Čergov	Nadregionálny	2 050	25	Prešov, Bardejov	sčasti ŠPR Čergovská javorina, ŠPR Hradová hora
Bušov	Nadregionálny	1 950	127	Bardejov	sčasti ŠPR Magura
Dukla	Nadregionálny	3 410	75	Svidník	CHKO Východné Karpaty
Iľovnica	Nadregionálny	2 160	52	Humenné	sčasti ŠPR Iľovnica
Humenské vrchy	Nadregionálny	3 190	312	Humenné	sč. ŠPR Huinenská a ŠPR Humenský Sokol
Vihorlat	Nadregionálny	5 650	162	Humenné, Michalovce	CHKO Vihorlat
Kopčianske slanisko	Nadregionálny	1 200	9	Michalovce	sčasti ŠPR Kopčianske Slanisko
Latorický luh	Nadregionálny	4 100	56	Trebišov	CHKO Latorica
Zemplínske vrchy	Nadregionálny	2 400	83	Trebišov	sčasti ŠPR Kašvár a ŠPR Tajba
Vysoké Tatry	Nadregionálny	10 500	9 710	Poprad	TANAP
Mokríny	Nadregionálny	1 500	929	Poprad	TANAP

Biokoridory a interakčné prvky

Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability odhaduje na území Slovenska **2 660 km biokoridorov nadregionálneho, provincionálneho až biosférického významu**, určených podľa historických a v súčasnosti možných migračných ciest flóry a fauny Slovenska. V historickom vývoji flóry na území Slovenska sa rozoznáva niekoľko ciest (sarmatská dáka, illýrska, severská-vislanská a karpatská).

U živočíchov sa zohľadnili trasy diaľkovej migrácie, sídliskovej migrácie, trofickej migrácie (migrácie na zimoviská), migrácií v čase rozmnožovania, prípadne denné cesty za potravou. Tieto cesty možno považovať za základ aj súčasných nadregionálnych biokoridorov, ktoré však sú na viacerých miestach prerušené antropogénnymi bariérami, prípadne zlikvidované. Dochádza tým k oslabeniu a ochudobňovaniu populácií (genetický drift) a biocentrá sa dostávajú do izolácie s predpokladom ich postupného zániku.

Hlavné nadregionálne biokoridory sa v rôznej šírke tiahnú najmä dolinami väčších riek (napr. Morava, Dunaj, Dolné Považie, Dolné Pohronie, Latorica, Ondava), pohoriami (napr. Malé Karpaty - Považský Inovec - Strážovské vrchy - Malá Fatra - Chočské vrchy - Tatry - Pieniny, Trábeč - Vtáčnik - Kremnické vrchy - Veľká Fatra - Chočské vrchy - Tatry alebo Veľká Fatra - Nízke Tatry - Slovenský raj - Volovské vrchy - Čierna hora - Slanské vrchy - Čingov - Bušov až Bukovské vrchy, Krupinská planina - Javorie - Poľana - Veporské vrchy - Muránska planina - Slovenský raj, Chvojnická pahorkatina - Biele Karpaty - Javorníky - Turzovská vrchovina - Kysucké Beskydy - Oravské Beskydy) alebo okolo pohorí (napr. Borská nížina - Myjavská pahorkatina, Burda - Podunajská pahorkatina s prechodom do Štiavnických vrchov).

Významné uzly (križovatky) biokoridorov sú vo viacerých nadregionálnych biocentrách (napr. Devínska kobyľa, Burda, Strážov, Bralná Fatra, Krivánska Fatra, Poľana, Slovenský raj, Čierna hora, Kokošovská dubina, Zemplínske vrchy, Vihorlat), ale aj mimo nich (napríklad vo Veporských vrchoch, v oblasti nízkotatranskej Latiborskej hole, trábečskej Veľkej Ostrej, kremnickej Flochovej, v Spišskej Magure, Považskom Inovci, malokarpatskom Čachtickom krase - Salaškách a Borinskom krase). Tieto uzly si vyžadujú ochranu v rámci biocentier regionálneho a miestneho významu.

Na uzly a trasy biokoridorov sa viaže aj viacero **prírodných rezervácií nadregionálneho i regionálneho významu**, ktoré sa nachádzajú v biocentrách. Medzi nadregionálne rezervácie patria napríklad ŠPR Ostrov orliaka morského, ŠPR Veľký Lél, ŠPR Mašan, ŠPR Bokrošské slanisko, ŠPR Malý

ostrov, ŠPR Záruby, ŠPR Sokolec, ŠPR Šíp, ŠPR Mních, ŠPR Sivý vrch, ŠPR Lubietovský Vepor, ŠPR Hrončokový grúň, ŠPR Domické škrapy, ŠPR Sené-rybníky, ŠPR Jovsianska hrabina, ŠPR Havešová, ŠPR Palotskájedlina, ŠPR Bačkovská dolina, ŠPR Bujanov. Situácia si vyžaduje prednostné do- budovanie sústavy prírodných rezervácií a ostatných menších chránených území na všetkých úrovniach (nadregionálnej, regionálnej i miestnej) na trasách a v uzloch nadregionálnych biokoridorov a uskutočniť opatrenia na prepojenie biokoridorov tam, kde boli prerušené alebo na ich obnovu tam, kde vplyvom človeka zanikli.

Vymedzenie interakčných prvkov nadregionálneho charakteru bude užšie spracované až po ukončení mapovania biotopov Slovenska a spraco- vaní sústavy regionálnych a miestnych ÚSES.

Ekologicky významné celky a oblasti

Okrem biocentier priaznivý vplyv na dosiahnutie celoplošného územné- ho systému ekologickej stability majú **ekologicky významné celky a oblasti** (bioareály) so sústredeným alebo osobitným usporiadaním bio- centier, biokoridorov a interakčných prvkov na nižších úrovniach (regio- nálnej i miestnej). Takéto územia prevažne predstavujú širšie okolie - ochrannú zónu - nadregionálnych biocentier. Patria medzi ne najmä **eko- logicky stabilnejšie lesnaté oblasti** a niektoré **lúčnopasienkárske oblas- ti**. Najvýznamnejšie z nich už boli začlenené do sústavy národných parkov a chránených krajinných oblastí. Ide napríklad o západnú časť Tatranské- ho národného parku, Národný park Nízke Tatry, CHKO Východné Karpaty, CHKO Kysuce, CHKO Horná Orava, CHKO Biele Karpaty, CHKO Štiavnické vrchy, CHKO Strážovské vrchy, CHKO Cerová vrchovina atď. Za nechrá- nené ekologicky najvýznamnejšie oblasti (okrem už uvedených nadregio- nálnych biocentier) možno považovať Slanské vrchy, Čingov, Volovské vrchy, Levočské vrchy, Čiernu horu, Krupinskú planinu, Balocké vrchy, Kremnické vrchy, Považský Inovec, Lúčanskú Fatru, Nitrické vrchy, Stoli- cu, lužné lesy Podunajska. V časti týchto území by sa mali vyhlásiť aspoň chránené územia s nižším, miernejším stupňom ochrany - chránené kra- jinné oblasti tak, aby zabrali nadregionálne biocentrá. CHKO Vihorlat by sa mala rozšíriť aj na ekologicky najvýznamnejšiu lesnatú časť Vihorlatských vrchov. Chočské vrchy s dvomi nadregionálnymi biocentrami (Choč, Pro- sečná), spojenými významným nadregionálnym biokoridorom si vyžadujú ochranu v rámci národného parku.

Značnú časť ekologicky významných celkov a oblastí už predstavujú

územia s poškodenými lesmi prenosom imisií. Ekologicky významné oblasti prevažne patria k územia s veľmi priaznivou alebo priaznivou ekologickou kvalitou priestorovej štruktúry, vymedzené Slovenskou akadémiou vied na základe troch ukazovateľov, odrážajúcich súčasný stav antropogénnej premeny katastrálnych území:

- 1) štruktúry katastrálneho územia,
- 2) organizácie poľnohospodárskeho pôdneho fondu,
- 3) antropogénnych líniových prvkov v krajine.

Značná časť týchto oblastí podlieha dvojnásobnej a viacnásobnej ochrane podľa viacerých respisov. Napríklad niektoré predstavujú chránené vodohospodárske oblasti, iné patria k povodiam vyhlásených vodárenských tokov, do ochranných pásiem zdrojov prírodných stolných minerálnych vôd, do pásiem hygienickej ochrany 2. a 3. stupňa. Niekde ide o kúpeľné územia s osobitným štatútom alebo pásma prírodných liečivých zdrojov.

Desertifikované, degradované až devastované celky a oblasti

Ide o územia odlesňované, úplne odlesnené, inak značne pozmenené alebo narušené až úplne zdevastované človekom, ktoré nepriaznivo vplyvajú na ekologickú stabilitu, život organizmov, vrátane človeka. V nich je potrebné **eliminovať devastačné činitele, zastaviť desertifikáciu a uskutočňovať revitalizáciu** a celkové oživenie krajiny. Väčšina týchto celkov a oblastí predstavuje územia s nepriaznivou ekologickou kvalitou priestorovej štruktúry, vymedzené Slovenskou akadémiou vied. K nim sa pridružujú líniové bariéry, pričom spolu vzniká **územný systém stresových faktorov (ÚSSF)** ako opozičný systém ÚSES.

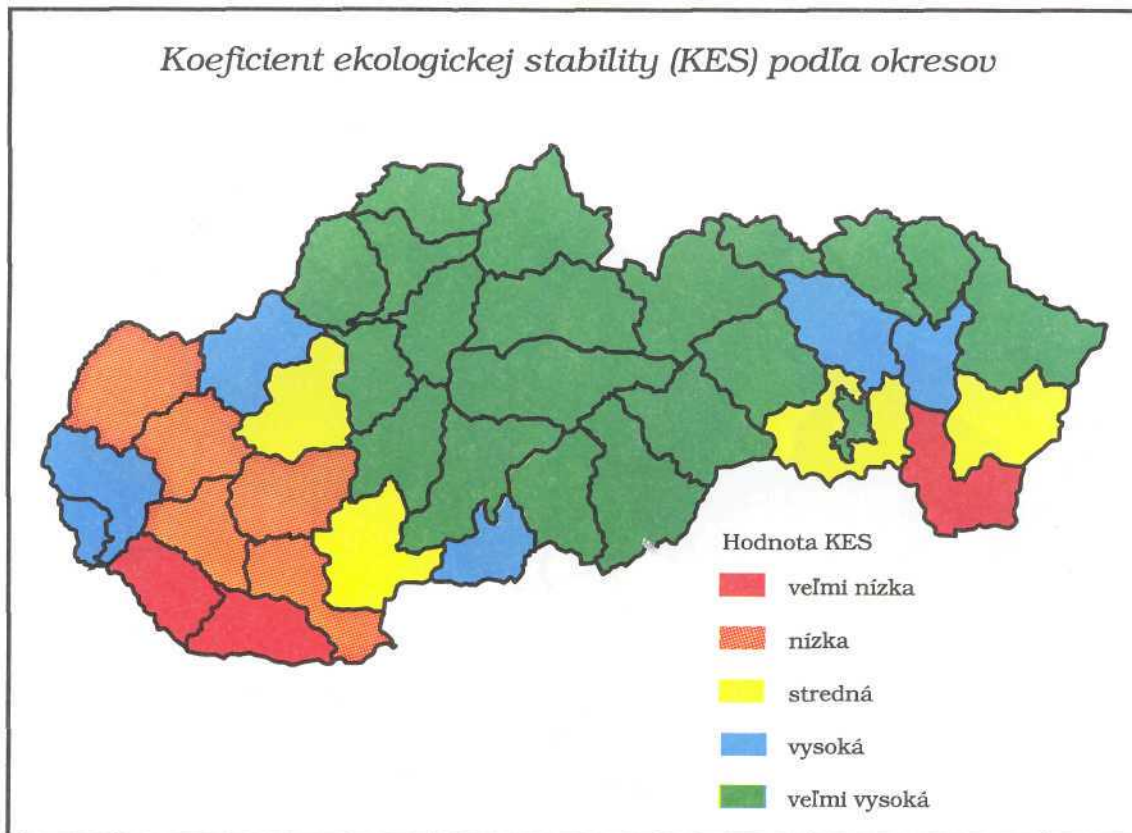
Predovšetkým sem spadajú územia s veľkoplošnou exploatáciou poľnohospodárskej pôdy a intenzívnou veternou eróziou s postupným znižovaním produkčnej schopnosti krajiny. Medzi také oblasti patrí Východoslovenská rovina, Košická kotlina, Podunajská nížina, sčasti Juhoslovenská kotlina a Borská nížina.

Ekologicky destabilizujúcimi centrami sú jadrá sídelných aglomerácií najviac zasiahnuté mnohostrannými negatívnymi javmi, ktoré predstavujú aj veľkoplošné bariéry najmä pre migráciu fauny. Ide najmä o oblasť Bratislavy, Hornonitrianskej kotliny a okolia Vranova nad Topľou. Tu je potrebné, okrem revitalizačných opatrení spojených s eliminovaním zdrojov znečisťovania a poškodzovania životného prostredia, zabezpečiť ochranu

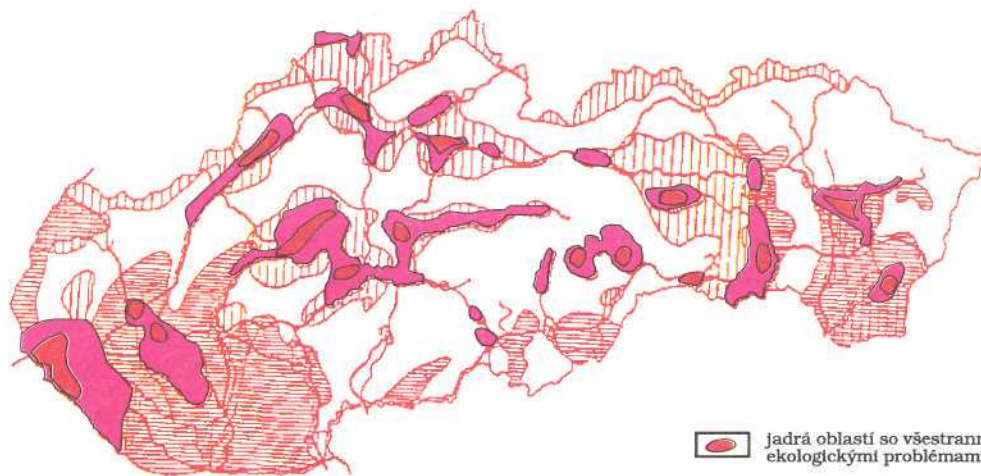
všetkých zachovaných interakčných prvkov a biocentier miestneho a regionálneho významu, ktoré môžu napomôcť ozeleneniu a oživeniu intravilánov a okolitej krajiny.

Jadrové plošné bariéry však môžu predstavovať a prevažne pre väčšinu organizmov aj predstavujú na nadregionálnej úrovni všetky väčšie mestá.

Protikladom biokoridorov sú **líniové bariéry**, ktoré zabraňujú migrácii bioty v krajine a narušujú jej ekologickú stabilitu. Môže ísť o poloprírodné bariéry, ktoré vznikajú antropogénnym zásahom do vodných tokov, najmä ich znečistením. Umelé bariéry predstavujú sieť antropogénnych dopravných koridorov. Na nadregionálnej úrovni k nim patria najzaťaženejšie cesty (napr. Bratislava - Žilina - Liptovský Mikuláš, Žilina - Čadca, Nová Baňa - Zvolen - Banská Bystrica, Trnava - Nitra - Zlaté Moravce, Bratislava - Malacky - Česká republika, Poprad - Svit, Poprad - Kežmarok, Prešov - Košice) a najzaťaženejšie železnice (napr. Košice - Kysak, Žilina - Vrútky - Liptovský Mikuláš, Poprad - Spišská Nová Ves, Poprad - Štrba, Bratislava - Česká republika, Bratislava - Nové Zámky). Z komplexného ekologického hľadiska sú najkritickejšie dopravné koridory v okolí Piešťan, na trasách Považská Bystrica - Puchov, Ružomberok - Žilina, Banská Bystrica - Zvolen, Prievidza - Partizánske, v okolí Trenčianskej Teplej, na Strednom Pohroní, v kaňone Slanej, v sedlách Branisko, Soroška, Donovaly a Baba.

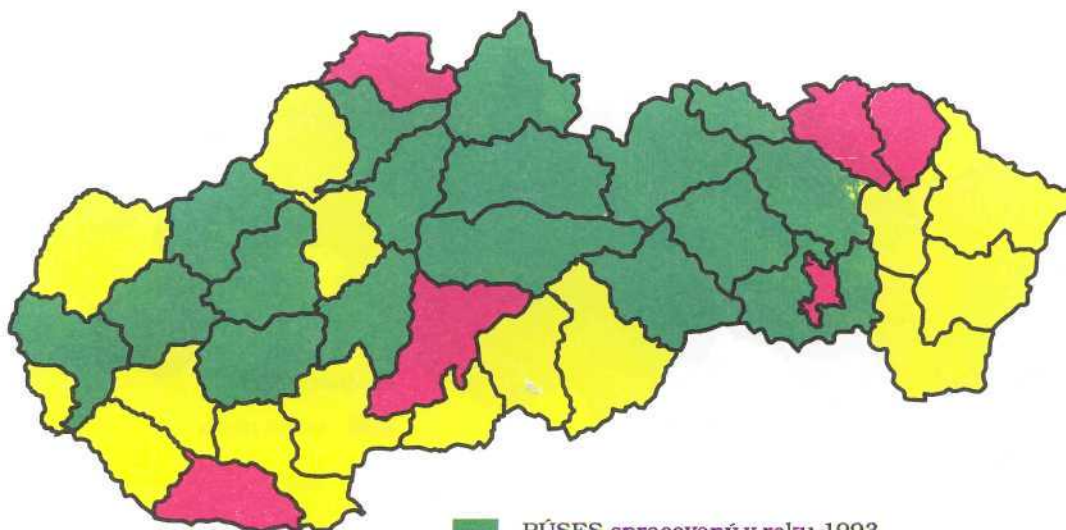
Územný priemet stresových faktorov - negatívne vplyvy
na stav životného prostredia SR

 toky III.-IV. stupňa znečistenia
 dopravné trasy
s najvyššou intenzitou
(nad 3000 vozidiel/24 hod.)

 jadrá oblastí so všestrannými
ekologickými problémami
 oblasti s narušeným
prostredím
 veľkoplošná poľnohospodárska
exploatácia pôdy
 ímisne zasiahnuté oblasti
s vyšším zastúpením
exhalátov

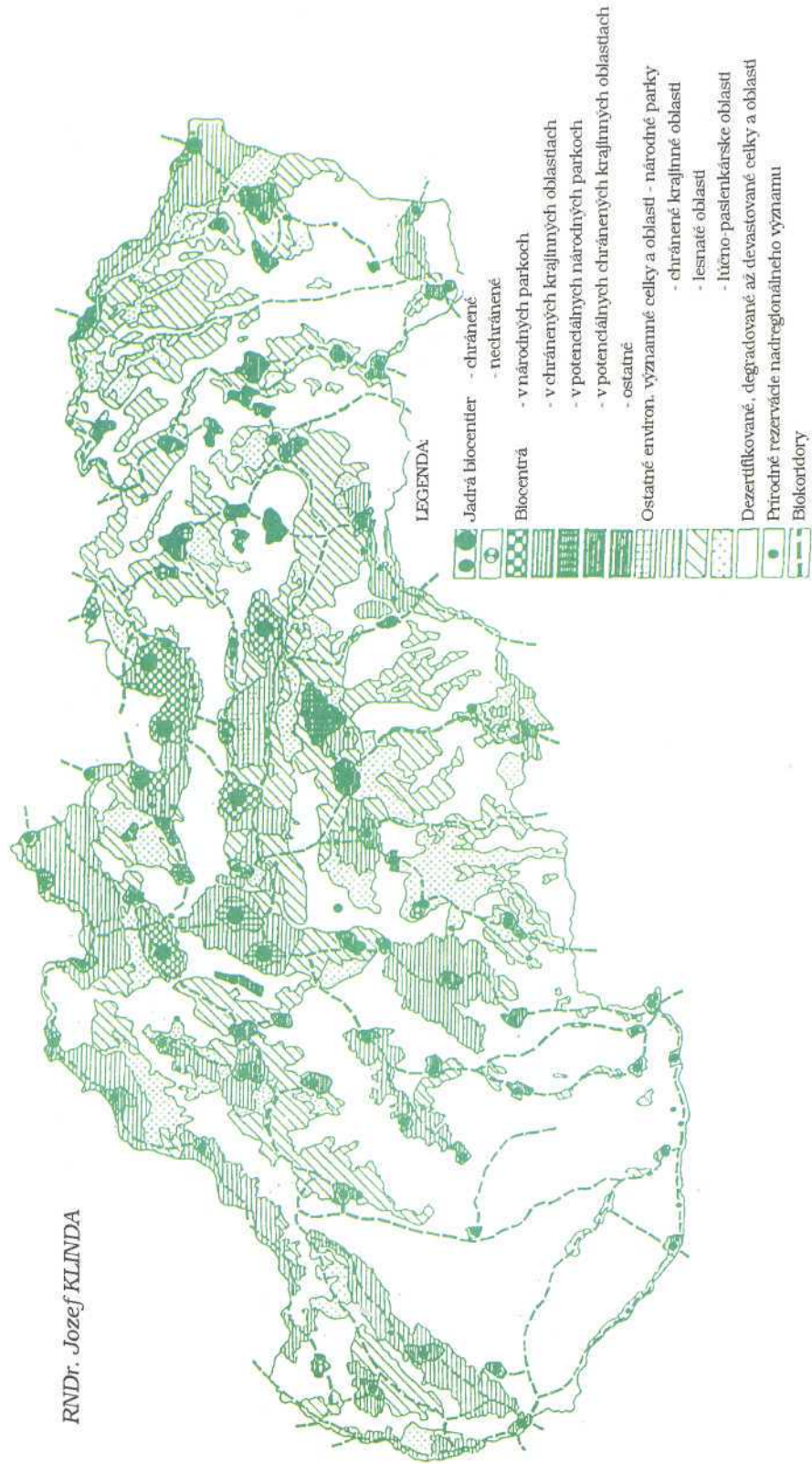
Stav rozpracovaných projektov regionálnych územných
systémov ekologickej stability v roku 1993

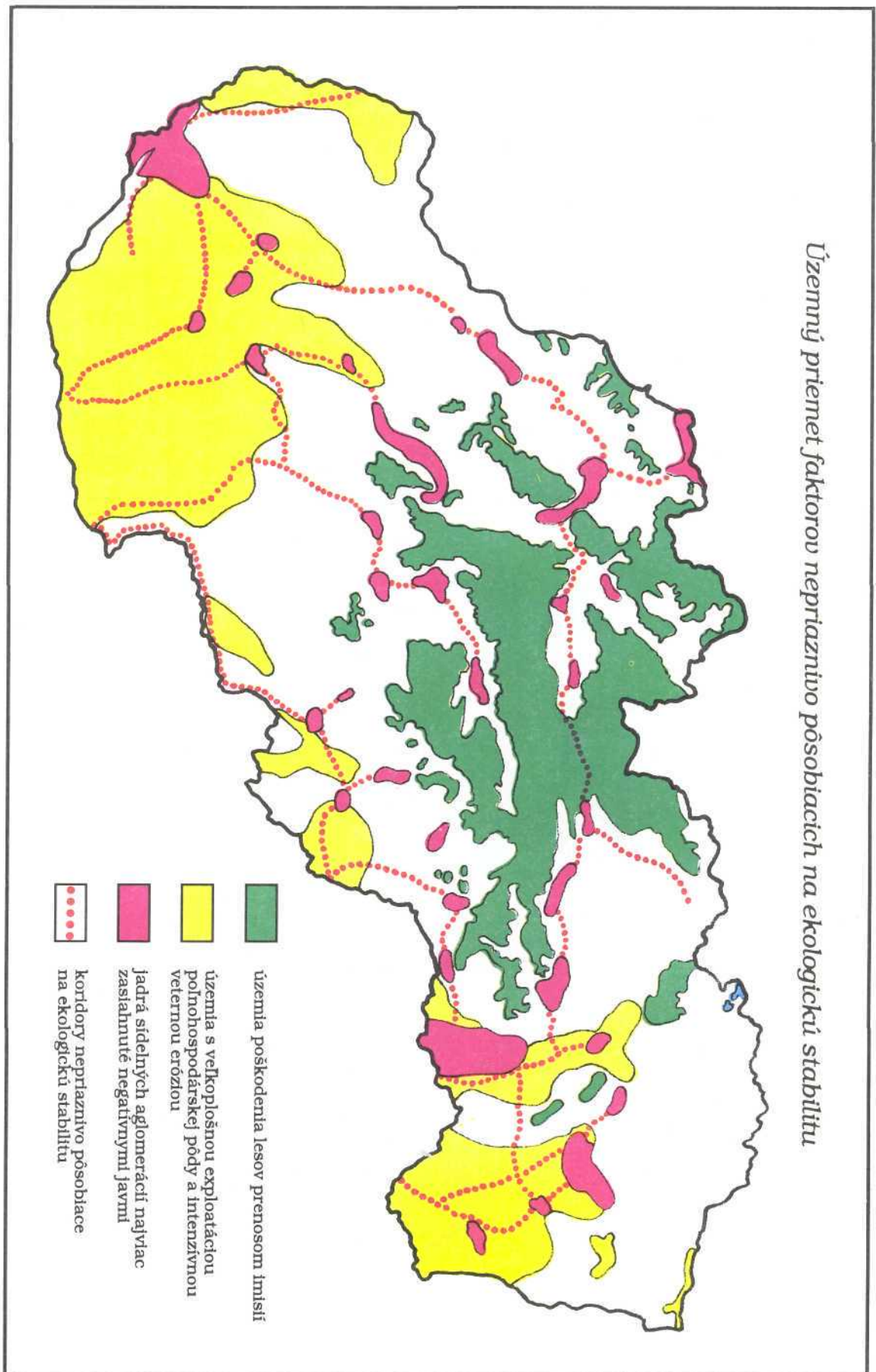
 RÚSES spracovaný v roku 1993
 RÚSES rozpracovaný s ukončením v roku 1994
 RÚSES pripravovaný s ukončením v roku 1995

Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability Slovenskej republiky
 Čtenie podľa ekologickej stability a ochrany prírody

RNDr. Jozef KLINDA

Územný priestor faktorov nepriaznivo pôsobiacich na ekologickú stabilitu

Ekostabilizačný význam lesov

V územnom systéme ekologickej stability majú dominantné postavenie lesy, najmä **lesy ochranné a lesy osobitného určenia** (uvedené v predchádzajúcich kapitolách), keďže sa za 15 rokov neuplatnil § 24 zákona č. 61/1977 Zb. o lesoch v znení zákona NR SR č. 183/1993 Z.z. Podľa neho vláda SR vyhlasuje nariadením **oblasti lesov** a v záujme ich ekologickej stability a poslania môže v nich zakázať činnosti, ktoré ich ohrozujú. Takýmito oblasťami lesov by sa mali stať v budúcich rokoch najmä ekologicky stabilné lesy a ostatné lesnaté územia, s výrazne priaznivým vplyvom na územný systém ekologickej stability, zahrnuté do Generelu nadregionálneho územného systému ekologickej stability Slovenskej republiky, najmä medzi ekologicky významné celky a oblasti.

V neposlednej miere však ide aj o **zvyšky lesov v odlesnenej krajine** v nížinách a v kotlinách, kde ich ekologicko-stabilizačná funkcia výrazne rastie (napr. v okresoch Galanta, Dunajská Streda, Komárno, Nové Zámky, Trebišov). K nim sa pridružujú viaceré **prímestské lesy a lesoparky**.

Takéto alebo obdobné osobitne pomenované chránené oblasti lesov sa v zahraničí (napr. v Anglicku National Forest Parks, v USA National Forests) nezamieňajú s kategóriami chránených území podľa predpisov o ochrane prírody, ale predstavujú chránené územia štátnych lesov, vymedzené podľa lesných zákonov, čím sa vylučujú aj kolízne situácie v štátnom sektore a zjednocuje sa postup orgánov štátnej správy pri uplatňovaní zákonosti. Na tomto základe vláda SR uznesením č.319/1992 uložila ministrovi pôdohospodárstva do 31. decembra 1992 vypracovať a predložiť návrh nariadenia vlády SR, ktorým sa vyhlasujú oblasti lesov a určujú podmienky ich ochrany. K vyhláseniu oblasti lesov však zatiaľ nedošlo.

Obnove územného systému ekologickej stability môže prispieť aj zvýšená pestovná činnosť v lesnom hospodárstve, navrátenie viacerých odlesnených plôch do lesného fondu, návrat k prirodzenej odolnejšej skladbe porastov a k ich prirodzenému zmladzovaniu na väčších plochách lesných pozemkov.

Značným problémom zostáva **defoliácia (odlistenie)** viacerých druhov drevín, i keď sa stav v roku 1993 mierne zlepšil, zrejme následkom zníženia imisí v ovzduší. V roku 1987 odlistenie 3-4 stupňa (61 - 100 %) dosahovalo 7 % (u listnatých drevín 5 % a u ihličnatých drevín až 12 %), rovnako ako v roku 1992, len s tým rozdielom, že kým odlistenie u ihličnatých drevín pokleslo na 8 % a u listnatých drevín vzrástlo na 6 %. V roku 1993 odlistenie 3 - 4 stupňa u listnatých i ihličnatých drevín kleslo na 4 %. Odlistenie ihličnatých drevín však vcelku narastá, lebo v stupňoch 1-4 (od 11 - 100 %) sa zvýšilo až na 92 %. U listnatých drevín zaznamenali v tomto rozsahu odlistenia 72 % drevín (spolu s ihličnatými drevinami 80 %).

V kategórii do 10 % odlistenia ostalo v roku 1993 len 8 % ihličnatých drevín (v roku 1992 ešte 15 %) a 28 % listnatých drevín (v roku 1992 ešte 31 %), čo signalizuje rast poškodenia lesov. Celkove v tomto nultom stupni odlistenia sa v roku 1992 nachádzalo 24 % lesov a v roku 1993 už len 20 % lesov. V rovnakom čase lesy s nultým stupňom odlistenia zaberali vo Francúzsku 75 %, vo Fínsku 65 %, v Taliansku 57 %, v Rakúsku 56 %, v Holandsku a Dánsku 44 %, v Maďarsku 42 %, na Ukrajine 41 %, v Česku 9 %, v Poľsku 8 % a vo Veľkej Británii len 5 %.

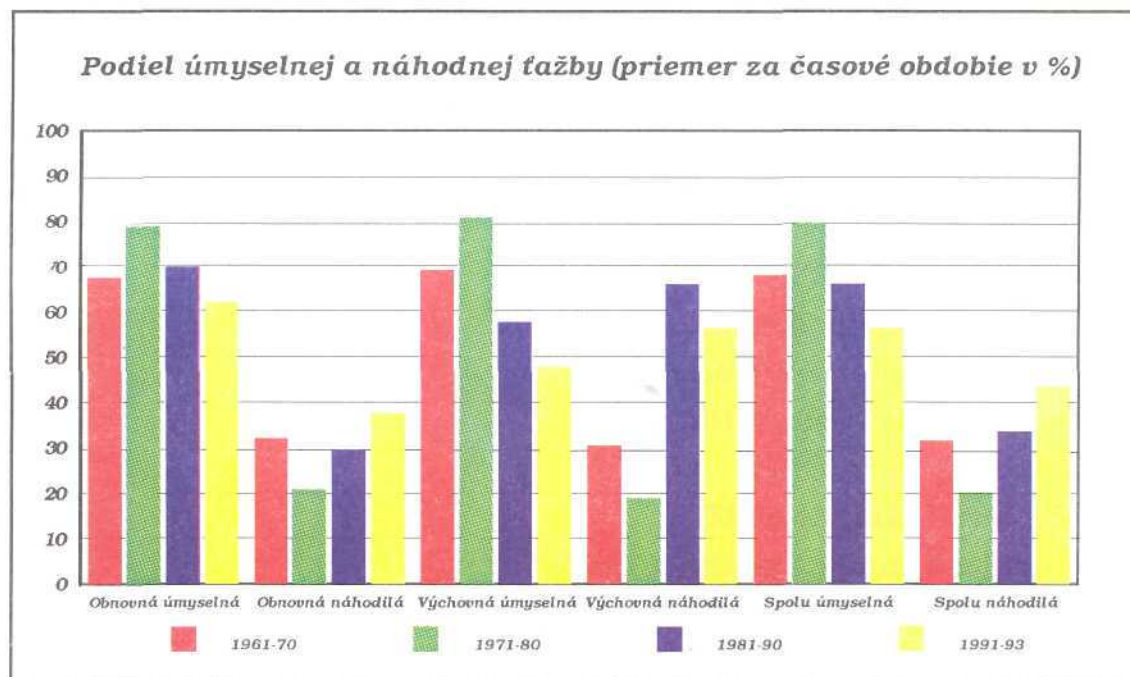
Kým odlistenie 26-100 % zaberalo v SR v roku 1993 37 % lesov, v Poľsku to bolo 49 %, v Česku 56 % a vo Veľkej Británii 58 %. Rovnakú situáciu ako v SR zaznamenali v Lotyšsku a lepšiu vo väčšine európskych štátov (Holandsko 33 %, Dánsko, Nórsko a Nemecko po 26 %, Maďarsko 22 %, Taliansko a Grécko po 18 %, Švajčiarsko 16 %, Fínsko 15 %, Rakúsko 7 %). Situácia sa zlepšuje napríklad v Rakúsku, kde za 5 rokov poklesla rozloha lesov v 2 - 4 stupni odlistenia u ihličnanov z 12 % na 7 % a u listnáčov zo 17 % na 9 %.

V tom istom období (1988 - 1992) vo Veľkej Británii vzrástla rozloha takto poškodených lesov u ihličnanov z 27 % na 53 % a u listnáčov z 20 % na 68 %.

*Poškodenie stromov podľa výsledkov monitorovania
zdravotného stavu lesov*

Rok	Dreviny	Zastúpenie stromov v stupňoch poškodenia (v %)							
		0	1	2	3	4	1-4	2-4	3-4
1987	Ihličnaté	11	36	41	11	1	89	53	12
	Listnaté	26	47	22	5	0	74	27	5
	Spolu	19	42	32	7	0	81	39	7
1988	Ihličnaté	14	33	43	9	1	86	53	10
	Listnaté	33	39	23	5	0	67	28	5
	Spolu	25	36	32	6	1	75	39	7
1989	Ihličnaté	9	32	49	9	1	91	49	10
	Listnaté	20	38	37	4	1	80	42	5
	Spolu	15	36	42	6	1	85	49	7
1990	Ihličnaté	14	30	47	8	1	86	56	9
	Listnaté	23	45	25	5	2	77	32	7
	Spolu	20	39	34	6	1	80	41	7
1991	Ihličnaté	14	47	34	4	1	86	39	5
	Listnaté	41	38	17	3	1	59	21	4
	Spolu	30	42	24	3	1	70	28	4
1992	Ihličnaté	15	44	33	7	1	85	41	8
	Listnaté	31	40	23	5	1	69	29	6
	Spolu	24	42	27	6	1	76	34	7
1993	Ihličnaté	8	42	46	8	1	92	50	4
	Listnaté	28	43	25	8	1	72	29	4
	Spolu	20	43	33	8	1	80	37	4

Vysvetlivky k odlisteniu stromov: 0- odlistenie 0 - 10 %, 1 - odlistenie 11-25 %, 2 - odlistenie 26 - 60 %. 3 - odlistenie 61 - 90 %, 4 - odlistenie 91 - 100 %

PRÍRODNÉ DEDIČSTVO, OCHRANA PRÍRODY A KRAJINY

Podľa **Dohovoru o ochrane svetového prírodného a kultúrneho dedičstva** sa za **prírodné dedičstvo** považujú prírodné javy, tvorené fyzickými a biologickými útvarmi alebo skupinami takýchto útvarov, ktoré majú výnimočnú hodnotu z estetického alebo vedeckého hľadiska. Okrem toho geologické a fyziografické útvary a presne vymedzené oblasti, ktoré tvoria miesto prirodzeného výskytu ohrozených druhov zvierat a rastlín výnimočnej hodnoty z hľadiska vedy alebo starostlivosti o zachovanie prírody, ako aj prírodné lokality alebo presne vymedzené prírodné oblasti výnimočnej hodnoty z hľadiska vedy, starostlivosti o zachovanie prírody alebo prírodnej krásy.

Ochrana prírodného dedičstva sa zabezpečuje v rámci **ochrany prírody a krajiny**. Pod ňou sa rozumie predchádzanie zásahom a obmedzovanie zásahov, ktoré ohrozujú, poškodzujú alebo ničia podmienky a formy života, prírodné dedičstvo, prirodzený estetický vzhľad krajiny, znižujú jej ekologickú stabilitu, ako aj odstraňovanie následkov takýchto zásahov. Ochranu prírody a krajiny možno nazvať aj starostlivosťou o prírodné dedičstvo, prípadne širšie starostlivosťou o ekosystémy, o ohrozené, zriedkavé, vzácne alebo inak významné druhy rastlín, živočíchov, nerastov a skamenelín a o dreviny (stromy a kry), rastúce mimo lesa.

Ochrana prírody a krajiny sa v rokoch 1992-1993 vykonávala podľa zákona SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody v znení neskorších predpisov. V jeho zmysle štát chráni prírodu ako celok, jej významné časti a výtvary s ich prírodným prostredím, ako aj krajinu s jej typickými znakmi. Na splnenie týchto cieľov bola poskytovaná osobitná právna ochrana najmä prírodnému dedičstvu a chráneným druhom živočíchov, rastlín a nerastov. Územná ochrana bola do 31.12.1993 zabezpečovaná v **9 kategóriách chránených území a prírodných výtvorov**:

- 1) národný park (NP),
- 2) chránená krajinná oblasť (CHKO),
- 3) štátna prírodná rezervácia (ŠPR),
- 4) chránené nálezisko (CHN),
- 5) chránený park (CHP),
- 6) chránená záhrada (CHZ),
- 7) chránená študijná plocha (CHŠP),
- 8) chránený prírodný výtvor (CHPV),
- 9) chránená prírodná pamiatka (CHPP).

Päť národných parkov má výmeru 199 724 ha (4,07% z rozlohy SR) a 16 chránených krajinných oblastí 660 493 ha (13,47% z rozlohy SR). Sústava národných parkov a chránených krajinných oblastí sa v podstate vybudovala za 15 rokov v rokoch 1976 - 1990, keď vyhlásili 3 národné parky (60 %) a 13 chránených krajinných oblastí (81 %). Zhruba v tom istom období bolo vyhlásených 198 štátnych prírodných rezervácií (44,2 %), 84 chránených nálezísk (80,8 %), 12 chránených študijných plôch (63,2 %) a skoro dve tretiny chránených prírodných výtvorov, resp. chránených prírodných pamiatok. Tým sa vytvorili právne základy pre diferencovanú ochranu prírody a krajiny podľa **Projektu budovania siete chránených území v SR do roku 2000** (uznesenie vlády SR č.98/1981), **Programu diferencovanej ochrany prírody z roku 1982** a **Koncepcie rozvoja štátnej ochrany prírody do roku 2005** z roku 1987.

V rokoch 1992-1993 Ministerstvo životného prostredia SR zrealizovalo projekty bývalého Ústredia štátnej ochrany prírody a vyhlásilo 79 ŠPR a 32 ŠPR spresnilo. Okrem toho bolo vyhlásených 19 CHPV a orgány štátnej správy pre životné prostredie spresnili 2 chránené prírodné výtvory.

Celkove 99 menších chránených území a prírodných výtvorov v národných parkoch zaberalo z nich výmeru 55 397,25 ha (27,74 %), čo tvorí základ pre ich zónovanie. V ich ochranných pásmach sa nachádzalo 52 takýchto území o výmere 1 781,43 ha. Na území 16 CHKO vyhlásili spolu 285 menších chránených území a prírodných výtvorov o výmere 26 349,08 ha, ktorá z nich zaberala 3,49 %. V ich ochranných pásmach bolo ďalších 32 takýchto území o výmere 1 582,14 ha. Z celkového počtu 901 chránených prírodných výtvorov, štátnych prírodných rezervácií a ostatných menších chránených území (bez CHPV a CHPP stromov a ich skupín) cca 470 (52 %) o výmere cca 80 tis. ha zabezpečovalo diferencovanú ochranu prírody v NP a CHKO a v ich ochranných pásmach.

Z regionálneho hľadiska najväčší podiel z území 9 okresov zaberali národné parky ako chránené územia s III. stupňom ochrany v okresoch Poprad so 4 NP (34,79 % z územia okresu), Liptovský Mikuláš s 2 NP (33,99 %), Dolný Kubín s 2 NP (10,17 %) a Banská Bystrica s 2 NP (7,94 %). Nasledovali okresy s jedným NP - Žilina (7,77 %), Martin (5,91 %), Spišská Nová Ves (5,53 %), Rožňava (3,56 %) a Stará Ľubovňa (2,79 %). V ostatných 29 okresoch sa NP nenachádzajú.

Chránené krajinné oblasti, ako chránené územia s menej prísny II. stupňom ochrany, sa nachádzali v 26 okresoch (v 12 okresoch sa zatiaľ

CHKO nenachádzajú). V 9 okresoch doteraz nevyhlásili žiadny NP alebo CHKO - Bardejov, Dunajská Streda, Galanta, Komárno, Košice, Nové Zámky, Prešov, Veľký Krtíš a Vranov nad Topľou, i keď v niektorých z nich existujú krajinné celky, ktoré spĺňajú podmienky definície CHKO. Celkove v 10 okresoch prekračovala rozloha CHKO z výmery ich územia 20 %. Na 1. mieste je okres Žiar nad Hronom, v ktorom rozloha 2 CHKO zaberá 55 573 ha (43,96 % z územia okresu). Za ním nasledujú okresy Čadca s 1 CHKO (43,62 %), Dolný Kubín s 3 CHKO (42,73 %), Považská Bystrica s 3 CHKO (35,25 %), Humenné s 2 CHKO (32,80 %), Bratislava-vidiek s 2 CHKO (29,93 %), Trenčín s 2 CHKO (23,93 %), Martin s 1 CHKO (23,76 %), Rožňava s 2 CHKO (22,49 %) a Senica s 3 CHKO (20,74 %). Na 11. mieste z okresu Bratislava-mesto zaberá územie CHKO Malé Karpaty 7 033 ha (19,11 %).

Ešte pred prijatím nového zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny sa všetky stupne ochrany uplatňujú najvýraznejšie v 5 okresoch (Dolný Kubín, Rožňava, Žilina, Martin a Banská Bystrica). Pri zarátaní aj podmienok ochrany ochranných pásiem NP v II. stupni ochrany sa k nim radia okresy Poprad, Liptovský Mikuláš, Spišská Nová Ves a Stará Ľubovňa. Výrazná diferencovaná územná ochrana prírody a krajiny má teda zatiaľ najlepšie podmienky a uplatnenie v 9 okresoch Slovenska. V tzv. voľnej krajine (mimo NP a CHKO) najvyšší podiel chránených území z rozlohy okresov dosahujú okresy Komárno (5,647 %), Michalovce (2,659 %), Liptovský Mikuláš (1,041 %), Topoľčany (0,933 %) a Bratislava-vidiek (0,867 %). 1 % chránených území z rozlohy voľnej krajiny okresu teda dosahujú len 3 okresy, 2 z nich len kvôli špecifickým chráneným územiám ako sú CHN Dropie a CHŠP Zemplínska Šírava. Šesť okresov dosahuje podiel 0,5 až 1 % z výmery okresu a v 29 okresoch nedosahuje ani 0,5 %. I keď z hľadiska objektivity a diferencovanej ochrany prírody by bolo vhodnejšie uvádzať celkový podiel chránených území IV. a V. stupňa ochrany z rozlohy okresov (čo by mal byť hlavný ukazovateľ diferencovanej ochrany prírody a zabezpečovania územného systému ekologickej stability po prijatí nového zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny), už aj tieto údaje svedčia o doterajšom zanedbaní systematického riešenia ekologickej stability územia SR. Pri zarátaní všetkých chránených území so IV. a V. stupňom ochrany je podiel najnižší v okresoch Lučenec (len 0,05 %), potom Dunajská Streda, Veľký Krtíš, Galanta a Svidník. Do kategórie do 0,15 % chránených území z výmery okresu sa vcelku oprávnenejšie radí okres Košice-mesto (0,149 %).

Najväčší podiel týchto chránených území z území okresov zaznamenávajú okresy Poprad, Komárno, Martin, Liptovský Mikuláš, Žilina, Dolný Kubín, Rožňava, Michalovce a Spišská Nová Ves (všetky nad 1,8 %). Do určitej miery tento ukazovateľ dokladuje nielen existenciu významného prírodného dedičstva, ale aj orientáciu starostlivosti oň zo strany orgánov štátnej správy, vedeckých a odborných inštitúcií. Opak tomu je v okresoch, kde bola štátna ochrana prírody zanedbaná a zároveň dochádzalo k devastácii prírodných hodnôt; následne k zrušovaniu chránených území (napríklad bývalej ŠPR Biskupice pri Dunaji - Ostrov kormoránov v okrese Bratislava-vidiek, ŠPR Harmadik sári pálok v okrese Levice, ŠPR Sziky majer v okrese Nitra).

Dôvodom ochrany 12 menších chránených území boli spoločenstvá a reliéf viatych pieskov, 8 spoločenstvá slanísk, 7 zvyšky lesov nížin, prevažne na hnedozemiach, 284 ukážky svahových stepných, lesostepných a najmä lesných spoločenstiev Karpát od dubového cez bukový, smrekový až po kosodrevinový vegetačný stupeň, 4 ukážky spoločenstiev a reliéfu hôľneho až glaciálneho pásma v nadmorskej výške nad 1500 m, 58 ukážky bralného reliéfu tiesňav a rokĺn v rôznych horninách a v rôznej nadmorskej výške, 198 ukážky a zvyšky spoločenstiev jazier, rybníkov, vodných tokov s vrbovými porastami, lužných lesov, močiarov, slatín, rašelinísk, zamokrených lúk a umelých vodných nádrží - ornitologických chránených študijných plôch. V 19 prípadoch išlo o hradné vrchy ako výrazné krajinotvorné prvky, v 25 prípadoch o chránené územia zamerané výlučne na ochranu vybraných druhov rastlín a živočíchov, v 8 prípadoch na ochranu porastov tisu obyčajného alebo škumpy vlasatej a v 18 prípadoch na ochranu ukážok skupín mohutných dubov.

Prevažne za CHPV vyhlásili 4 kamenné moria, 32 pôdnych alebo geologických odkryvov a profilov, 1 staré podzemné banské dielo, 4 skalné ihly, 2 skalné huby, 2 balvany, 23 travertínových kôp, terás alebo iných útvarov, 43 skaliek alebo iných rozličných skalných povrchových tvarov, 43 jaskýň a priepastí, 12 prameňov (vyvieráčiek), 6 vodopádov, 2 stromové aleje a 2 ostrovy v Oravskej vodnej nádrži. Medzi špecifické chránené územia možno zaradiť CHN Dropie, CHŠP Zubria obora, 9 porastov drevín vysadených v súvislosti s určitou historickou udalosťou a 15 porastov cudzokrajných drevín, vysadených vo voľnej krajine alebo v arborétach, parkoch a záhradách.

Preklad chránených krajinných oblastí SR k roku 1994

CHKO	Výmera (ha)	% zo SR	Ochr. pásmo (ha)	Predpis
Záhorie	27 522	0,56	-	vyhláška MKSSR č. 220/1988 Zb.
Malé Karpaty	65 504	1,34	45 063	vyhláška MKSSR č. 64/1976 Zb.
Biele Karpaty	43 519	0,89	-	vyhláška MKSSR č. 111/1979 Zb.
Ponitrie	37 665	0,77	-	vyhláška MKSSR č. 58/1985 Zb.
Štiavnické vrchy	77 630	1,58	-	vyhláška MKSSR č. 124/1979 Zb.
Strážovské vrchy	30 979	0,63	-	vyhláška MKSSR č. 14/1989 Zb.
Kysuce	65 462	1,34	-	vyhláška MKSSR č. 68/1984 Zb.
Horná Orava	70 333	1,43	-	vyhláška MKSSR č. 110/1979 Zb.
Poľana	20 079	0,41	-	vyhláška MKSSR č. 97/1981 Zb.
Cerová vrchovina	16 280	0,33	-	vyhláška MKSSR č. 113/1989 Zb.
Veľká Fatra	60 610	1,24	20 500	vyhláška MKSSR č. 8/1973 Zb.
Muránska planina	21 931	0,45	34 250	vyhláška MKSSR č. 9/1976 Zb.
Slovenský kras	36 166	0,74	38 334	vyhláška MKSSR č. 110/1973 Zb.
Latorica	15 620	0,32	-	vyhláška MKSSR č. 278/1990 Zb.
Vihorlat	4 383	0,09	25 350	vyhláška MKSSR č. 9/1973 Zb.
Východné Karpaty	66 810	1,36	30 100	vyhláška MKSSR č. 70/1977 Zb.
Spolu	660493	13,48	193 597	-

Chránené územia vyhlásené a spresnené u rokoch 1992 - 1993

Poradové číslo	Názov	Leg.	Rozloha	Okres
1.	Alúvium Gidry	vyhl.	2,6274	Bratislava-vidiek
2.	Alúvium Žitavy	vyhl.	32,53	Komárno
3.	Badínsky prales	spres.	23,75	Banská Bystrica
4.	Baranovo	vyhl.	15,83	Banská Bystrica
5.	Biela skala	vyhl.	185,07	Martin
6.	Bogdalický vrch	vyhl.	33,20	Bratislava-vidiek
7.	Borsučiny	vyhl.	83,72	Humenné
8.	Búšske slanisko	vyhl.	20,3995	Komárno
9.	Bzaná	vyhl.	15,46	Humenné
10.	Čačínska cerina	vyhl.	2,56	Banská Bystrica
11.	Čachtický hradný vrch	spres.	56,17	Trenčín
12.	Čenkovská step	spres.	3,57	Nové Zámky
13.	Čertov	vyhl.	84,62	Považská Bystrica
14.	Čertova dolina	vyhl.	49,02	Rimavská Sobota
15.	Čingovské hradisko	spres.	44,02	Spišská Nová Ves
16.	Dlhé Tice	vyhl.	46,8237	Trebišov
17.	Dobročský prales	spres.	100,44	Banská Bystrica
18.	Dreveník	spres.	53,3007	Spišská Nová Ves
19.	Drieň	vyhl.	11,25	Michalovce
20.	Dubník	spres.	165,19	Galanta
21.	Dubový vŕšok	vyhl.	6,24	Trenčín
22.	Durová mláka	spres.	2,1375	Humenné
23.	Fialková dolina	vyhl.	20,5879	Bratislava IV
24.	Gazdoráň	vyhl.	17,30	Humenné
25.	Gémeš	vyhl.	11,8729	Komárno
26.	Hetméň	vyhl.	14,71	Dunajská Streda
27.	Hostovické lúky	spres.	4,6861	Humenné
28.	Hranovická dubina	spres.	66,49	Poprad
29.	Hrončecký grúň	spres.	168,13	Banská Bystrica
30.	Jankov vŕšok	vyhl.	103,42	Topoľčany
31.	Jánošíkova kolkáreň	spres.	243,37	Liptovský Mikuláš
32.	Jarabá skala	spres.	359,94	Humenné
33.	Jasenovská bučina	vyhl.	21,47	Humenné
34.	Javorinka	vyhl.	35,52	Dolný Kubín
35.	Jurovský les	vyhl.	2,1369	Dunajská Streda
36.	Jurský chlm	vyhl.	5,8003	Nové Zámky
37.	Kamennýjarok	vyhl.	65,10	Žiar nad Hronom
38.	Kašvár	spres.	116,4264	Trebišov
39.	Klapy	vyhl.	6,22	Považská Bystrica
40.	Klátovské rameno	vyhl.	306,44	Dunajská Streda
41.	Klinské rašelinisko	spres.	15,0739	Dolný Kubín
42.	Kloptaň	vyhl.	27,07	Košice-vidiek a Spišská Nová Ves
43.	Kovarská hôrka	vyhl.	4,40	Topoľčany
44.	Kozí chrbát	vyhl.	37,43	Liptovský Mikuláš
45.	Kozol	vyhl.	91,58	Žilina
46.	Krátke Tice	vyhl.	17,4064	Trebišov
47.	Kremnický Štós	spres.	18,77	Žiar nad Hronom
48.	Krivín	vyhl.	54,15	Levice
49.	Kvačianska dolina	spres.	461,79	Liptovský Mikuláš
50.	Kysel	spres.	949,97	Spišská Nová Ves
51.	Lančársky Dubník	vyhl.	27,0240	Trnava
52.	Lohotský močiar	vyhl.	24,1336	Komárno
53.	Lysá	vyhl.	3,95	Michalovce
54.	Lysák	vyhl.	4,28	Michalovce
55.	Ľadonhora	vyhl.	285,74	Čadca

Poradové číslo	Názov	Leg.	Rozloha	Okres
56.	Lutovský Drieňovec	vyhl.	260,04	Topoľčany
57.	Mačinová	vyhl.	4,86	Zvolen
58.	Mačková	vyhl.	42,23	Banská Bystrica
59.	Malé jazera	spres.	7,06	Poprad
60.	Malé Zajfy	vyhl.	7,24	Rožňava
61.	Malý ostrov	spres.	8,34	Komárno
62.	Močiar	vyhl.	8,1578	Liptovský Mikuláš
63.	Nebrová	vyhl.	53,30	Považská Bystrica
64.	Opatovské jazero	vyhl.	2,3579	Dunajská Streda
65.	Ortov	vyhl.	14,8482	Michalovce
66.	Ostrý vrch	vyhl.	12,68	Trenčín
67.	Palanta	spres.	86,93	Košice-vidiek
68.	Parížske močiare	spres.	184,0464	Nové Zámky
69.	Podskalský Roháč	vyhl.	105,57	Považská Bystrica
70.	Pod Trstím	vyhl.	7,40	Michalovce
71.	Pohrebište	vyhl.	69,3296	Komárno
72.	Pokoradzské jazierka	vyhl.	22,8049	Rimavská Sobota
73.	Polková	vyhl.	5,0824	Čadca
74.	Pri Bútlavke	vyhl.	21,50	Banská Bystrica
75.	Prosiecka dolina	spres.	341,73	Liptovský Mikuláš
76.	Rašelinisko Polana	vyhl.	19,3073	Spišská Nová Ves
77.	Rojkovské rašelinisko	spres.	2,8807	Liptovský Mikuláš
78.	Skalná Alpa	spres.	524,55	Liptovský Mikuláš
79.	Slopy	vyhl.	153,87	Trnava
80.	Sovie vinohrady	vyhl.	4,86	Nové Zámky
81.	Stužica	spres.	761,49	Humenné
82.	Suchá dolina	vyhl.	1585,54	Liptovský Mikuláš
83.	Šindliar	vyhl.	7,69	Prešov
84.	Šípková	vyhl.	159,32	Humenné
85.	Šmolzie	vyhl.	45,59	Bratislava-vidiek
86.	Štokeravská vápenka	vyhl.	12,7085	Bratislava IV
87.	Šúr	spres.	681,3924	Bratislava-vidiek
88.	Švábovská stráž	vyhl.	18,2579	Poprad
89.	Švibov	vyhl.	3,42	Trenčín
90.	Turické dubiny	vyhl.	19,02	Liptovský Mikuláš
91.	Udrina	vyhl.	107,36	Topoľčany
92.	Uličská Ostrá	vyhl.	25,24	Humenné
93.	Vápeč	vyhl.	75,38	Považská Bystrica
94.	Veľká Stožka	spres.	98,78	B. Bystrica, Rožňava
95.	Veľké osturnianske jazero	spres.	48,81	Poprad
96.	Veľký les	vyhl.	21,09	Nové Zámky
97.	Veľký Polom	vyhl.	47,58	Čadca
98.	Vernárska tiesňava	spres.	82,94	Poprad
99.	Vozokanský luh	spres.	11,05	Levice
100.	Vrbina	vyhl.	34,4895	Komárno
101.	Vrchlatina	vyhl.	18,5	Banská Bystrica
102.	Vtáčnik	spres.	245,62	Prievidza, Žiar n.H.
103.	Vysoký vrch	vyhl.	36,50	Košice
104.	Vyšná roveň	vyhl.	6,98	Rožňava
105.	Zadná Poľana	spres.	86,17	Zvolen
106.	Zatínsky luh	spres.	66,06	Trebišov
107.	Zemné hradisko	vyhl.	55,946	Košice-vidiek, Rožňava
108.	Zlatá studnička	vyhl.	73,31	Bratislava-vidiek
109.	Zlatnica	vyhl.	154,06	Banská Bystrica
110.	Žibrica	spres.	68,59	Nitra
111.	Žrebíky	vyhl.	111,26	Topoľčany

Prehľad národných parkov SR k roku 1994

Názov	Výmera (ha)	% zo SR	Ochr. pásmo (ha)	Predpis
Tatranský národný park	74 111	1,51	36 574	zákon SNR č. 11/1949 Zb. SNR
Pieninský národný park	2 125	0,04	52 316	nariadenie Predsedníctva SNR č. 5/1967 Zb.
NP Nízke Tatry	81095	1,65	123 990	nariadenie vlády SSR č. 119/1978 Zb.
NP Slovenský raj	19 763	0,40	13011	nariadenie vlády SSR č. 23/1988 Zb.
NP Malá Fatra	22 630	0,46	23 262	nariadenie vlády SSR č. 24/1988 Zb.
Spolu	199 724	4,06	249153	-

Stav ŠPR, CHN, CHŠP, CHP, CHZ, CHPV a CHPP k roku 1994

Kategória	Počet	Z toho mimo NP a CHKO a ich OP	Výmera (ha)	Z toho mimo NP a CHKO a ich OP	Výmera OP (ha)	Z toho mimo NP a CHKO a ich OP
ŠPR	448	179	90 987,83	14 155,70	2 527,43	1 109,25
CHN	104	47	6 974,27	5 986,51	899,11	24,11
CHŠP	19	15	1631,71	1 594,56	2 151,12	2 151,12
CHP	1	1	22,96	22,96	0	0
CHZ	3	2	4,88	1,33	0	0
CHPV - krasové	54	11	177,46	0,75	4 312,52	377,53
CHPV - ostatné	252*	163	2 588,41	1 778,58	308,62	102,39
CHPP	20*	11	67,73	42,26	128,59	11,24

* okrem CHPV a CHPP chránené stromy a ich skupiny

V súvislosti s prípravou nového zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny sa v rokoch 1992-1993 pripravila **transformácia sústavy existujúcich chránených území a prírodných výtvorov do nových kategórií** (národný park, chránená krajinná oblasť, chránený areál, prírodná rezervácia a prírodná pamiatka) s určením ich stupňa ochrany (celkove 5 stupňov ochrany). Podľa novej kategorizácie by sa mala rozšíriť sústava národných parkov transformáciou z niektorých CHKO na 8 (okrem 5 existujúcich aj NP

*Vývoj a stav chránených území v Slovenskej republike
k roku 1994 (J. Klinda)*

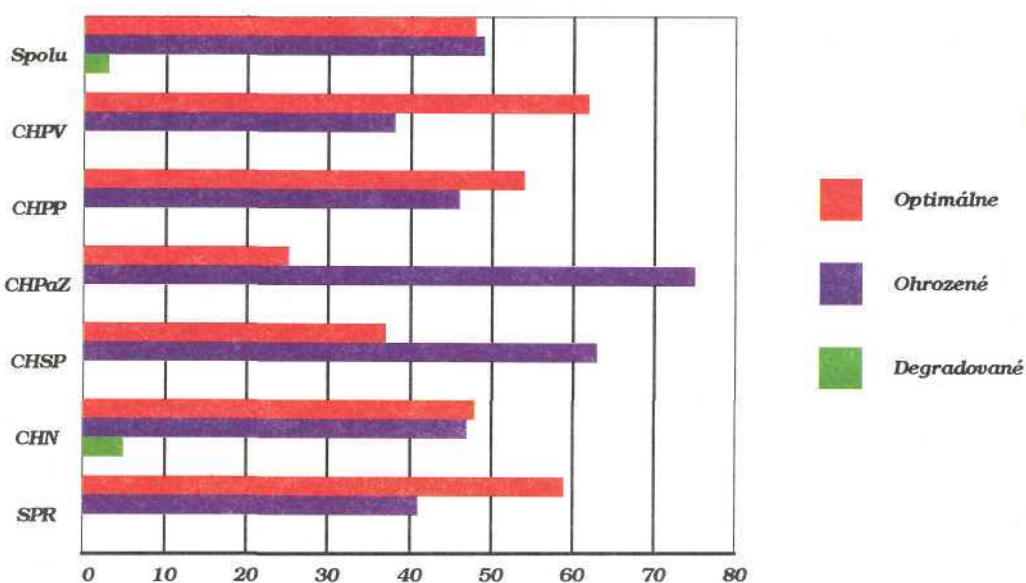
Kategórie	Rok	Počet	Rozloha (v ha)	% zo SR
Národné parky	1945	0	0	0,000
	1960	1	50 845	1,036
	1975	2	52 970	1,080
	1994	5	199 724	4,073
Chránené krajinné oblasti	1945	0	0	0,000
	1960	0	0	0,000
	1975	5	135 011	2,753
	1994	16	660 493	13,469
Štátne prírodné rezervácie	1945	23	6016	0,123
	1960	84	86 210	1,758
	1975	171	57 585	1,174
	1994	448	90 988	1,855
Chránené náleziská	1945	0	0	0,000
	1960	0	0	0,000
	1975	20	453	0,009
	1994	104	6 974	0,142
Chránené študijné plochy	1945	0	0	0,000
	1960	1	84	0,002
	1975	7	394	0,008
	1994	19	1 632	0,033
Chránené parky a záhrady	1945	0	0	0,000
	1960	1	4	0,000
	1975	1	4	0,000
	1994	4	28	0,001
Chránené prírodné výtvary a chránené prírodné pamiatky (okrem stromov)	1945	1	5	0,000
	1960	2	5	0,000
	1975	112	3 855	0,079
	1994	326	2 843	0,057

Muránska planina, NP Veľká Fatra, NP Oravské Beskydy, NP Poloniny) a upresniť počet CHKO na 14. Táto transformácia vychádza z aplikácie nových definícií týchto kategórií, ich územného priemetu na podmienky Slovenska a potrebe určenia tretieho stupňa ochrany pre niektoré územia terajších CHKO. Okrem toho z 560 prírodných rezervácií by sa 230 malo zaradiť medzi národné prírodné rezervácie celoslovenského i európskeho významu. Všetky jaskyne, priepasti a prírodné vodopády s ich skalnými stupňami sa ustanovia za prírodné pamiatky; niektoré významnejšie prírodné pamiatky za národné prírodné pamiatky (napríklad Ochtinská aragonitová jaskyňa). Osobitný charakter by mali mať súkromné chránené územia a v rámci ochrany drevín chránené stromy.

Do skupiny **optimálnych** boli zaradené tie CHÚ a CHPV, kde predmet ochrany nie je ohrozovaný ľudskými aktivitami a je v súlade so zámermi ochrany. Medzi **ohrozené** boli zaradené tie CHÚ a CHPV, ktorých predmet ochrany ovplyvňuje ľudskú činnosť, alebo nežiadúca sukcesia do takej miery, že bez regulačných zásahov dochádza k jeho ohrozeniu. Za **degradované** považujeme tie CHÚ a CHPV, kde vplyvom človeka alebo prírodným vývojom došlo k ich deštrukcii.

V zmysle Koncepcie rozvoja štátnej ochrany prírody do roku 2005 bolo odbornými pracoviskami štátnej ochrany prírody v spolupráci s ďalšími inštitúciami uskutočnených **331 inventarizačných výskumov**, ktorých výsledky umožnili lepšie spoznať chránené územia a pre ohrozené vypracovať osobitné režimy ochrany. Na základe **187 vypracovaných osobitných režimov ochrany** (z toho 91 schválených) sa začali realizovať regulačné zásahy, ktoré si vyžiadali výdavky zo štátneho rozpočtu, resp. ŠFŽP SR, vo výške 2 299 tis. Sk (okrem finančných výdavkov vynaložených na ošetrovanie stromov). Týmto spôsobom sa ťažisko štátnej ochrany prírody začalo koncepcne prenášať popri zvyšovaní účinnosti právnej ochrany a výkonu štátnej správy z teoretickej polohy do pragmatickej realizačnej polohy, označenej ako starostlivosť o chránené územia. K tomu výrazne prispelo aj zriadenie a východiskové priestorové, materiálne, ekonomické a personálne zabezpečenie správ národných parkov a správ chránených krajinných oblastí v osemdesiatych rokoch, ako aj postupné budovanie orgánov štátnej ochrany prírody, najmä na okresných a obvodných úradoch životného prostredia. V rámci Slovenskej inšpekcie životného prostredia sa má podľa pripraveného nového zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny zriadiť samostatný inšpektorát pre ochranu prírody a krajiny.

Stav chránených území v SR k roku 1994

Sieť dobrovoľných konzervátorov a spravodajcov štátnej ochrany prírody by sa mala pretransformovať na stráž prírody.

Sedem území zo SR bolo zaradených medzi **chránené mokrade medzinárodného významu podľa Ramsarského dohovoru** (Čičovské mŕtve rameno, Niva Dunaja, Niva Latorice, Niva Moravy, Parížske močiare, Senné rybníky a Šúr). Pre porovnanie vo Veľkej Británii podliehalo ochrane podľa Ramsarského dohovoru 57 chránených území, v Taliansku 46, v Nemecku 31, v Dánsku 27, v Holandsku 15, v Maďarsku 13, v Rakúsku 6, v Poľsku 5 a v Česku 4 (celkove v Európe 362 na 5,3 mil.ha a na svete 632 na cca 36 mil.ha). Okrem Ruskej federácie a rumunskej dunajskej delty najväčšiu rozlohu dosahovali tieto územia v Dánsku (734 468 ha). Do Svetového dedičstva zatiaľ nebolo zaradené žiadne chránené územie. Rozlohu 1000 ha, ktorá predstavuje určité medzinárodné kritérium, okrem všetkých 5 NP a 16 CHKO, presiahlo 1 chránené nálezisko (Dropie 5 658,23 ha) a 17 štátnych prírodných rezervácií:

1. Tichá dolina 5966,64 ha (TANAP),
2. Belianske Tatry 5407,65 ha (TANAP),
3. Bielovodská dolina 3712,14 ha (TANAP),
4. Kôprova dolina 3220,92 ha (TANAP),
5. Tlstá 3066,04 ha (CHKO Veľká Fatra),
6. Javorová dolina 2250,89 ha (TANAP),

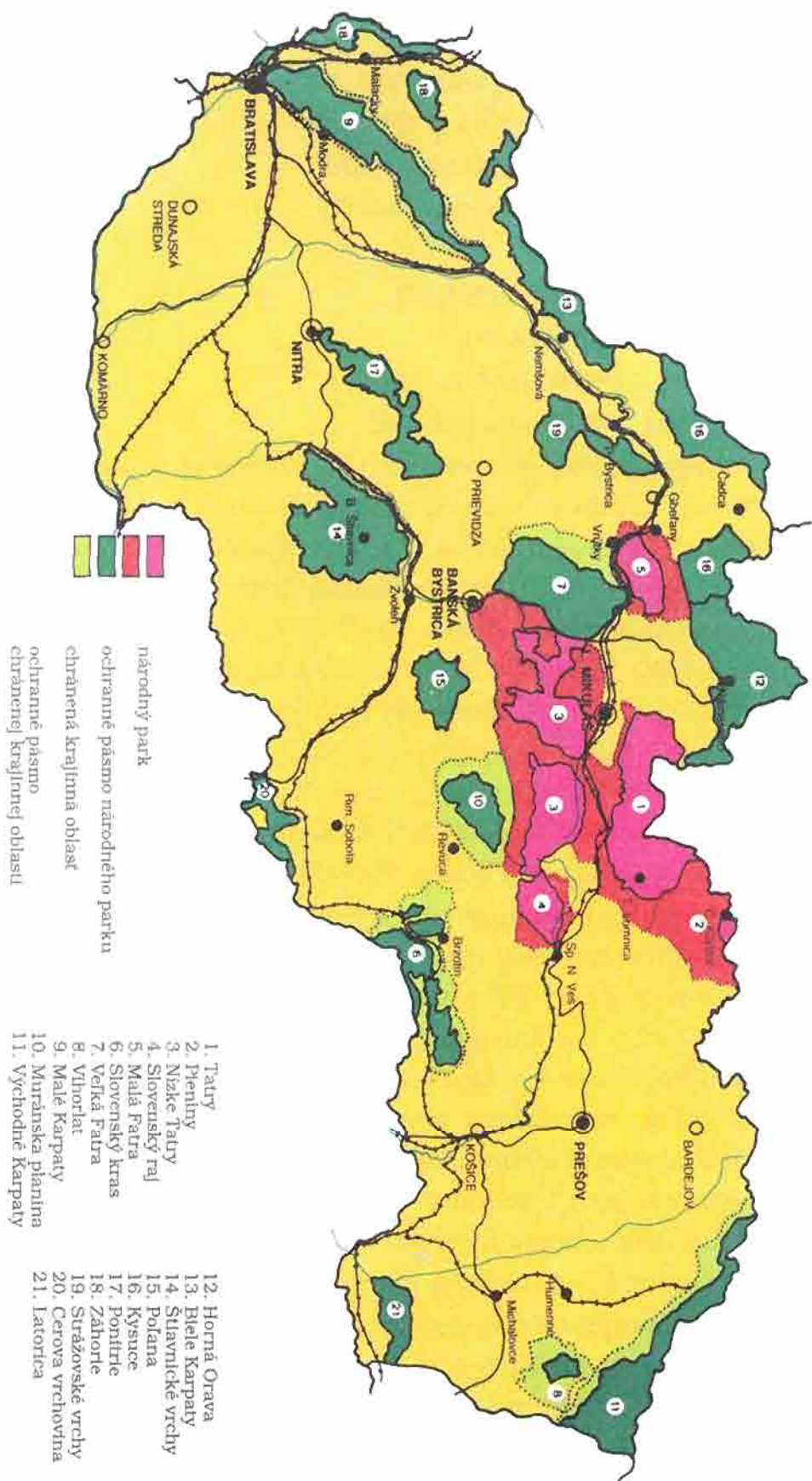
7. Studené doliny 2222,41 ha (TANAP),
8. Ďumbier 2043,76 ha (NAPANT),
9. Jánska dolina 1696,53 ha (NAPANT),
10. Dolina Bielej vody 1661,11 ha (TANAP),
11. Mengusovská dolina 1612,96 ha (TANAP),
12. Suchá dolina 1585,54 ha (sčasti TANAP),
13. Choč 1428,05 ha,
14. Velická dolina 1217,22 ha (TANAP),
15. Salatín 1192,99 ha (NAPANT),
16. Važecká dolina 1185,86 ha (TANAP),
17. Skalnatá dolina 1069,05 ha (TANAP).

Ďalších 22 štátnych prírodných rezervácií a 1 chránená študijná plocha (Zemplínska Šírava) dosahujú výmeru od 500 do 1000 ha. Ide o štátne prírodné rezervácie Slavkovská dolina (TANAP), Kyseľ (NP Slovenský raj), Mokřiny (TANAP), Ohnište (NAPANT), Furkotská dolina (TANAP), Rozsutec (NP Malá Fatra), Demänovská dolina (NAPANT), Pilsko (CHKO Horná Orava), Stučica (CHKO Východné Karpaty), Štôlska dolina (TANAP), Mlynická dolina (TANAP), Sokol (NP Slovenský raj), Šúr, Zadná Poľana (CHKO Poľana), Stratená (NP Slovenský raj), Veľká Skalná (CHKO Veľká Fatra), Súľovské skaly (CKO Strážovské vrchy), Horný les (CHKO Záhorie), Babia hora (CHKO Horná Orava), Šútovská dolina (NP Malá Fatra), Skalná Alpa (CHKO Veľká Fatra) a Batizovská dolina (TANAP).

Uvedené údaje dokazujú, že zaužívané členenie na veľkoplošné chránené územia a maloplošné chránené územia bolo mylné, lebo niektoré NP a CHKO (napríklad Pieninský NP a CHKO Vihorlat) sú rozlohou menšie ako niektoré ŠPR alebo iné kategórie chránených území (CHN, CHŠP). Taktiež je mylné zratúvanie výmer chránených území rôznych kategórií s odlišnými podmienkami ochrany, prípadne aj s výmerami ich ochranných pásiem alebo dokonca s chránenými územiaми vyhlásenými za účelom ochrany iných záujmov (ochrana vodných zdrojov, prírodných liečivých zdrojov, kultúrnych pamiatok a ich súborov, ochranných lesov,...), ako to občas nesprávne praktizujú niektoré orgány štátnej správy alebo organizácie.

Po prechode na päťstupňové podmienky ochrany novým zákonom NR SR o ochrane prírody a krajiny bude potrebné každému územiu na Slovensku s pomocou dokumentov ÚSES priradiť príslušný stupeň ochrany a každé chránené územie SR zaradiť aj do šiestich medzinárodných kategórií IUCN (do roku 1992 len piatich).

Národné parky a chránené krajinné oblasti Slovenskej republiky

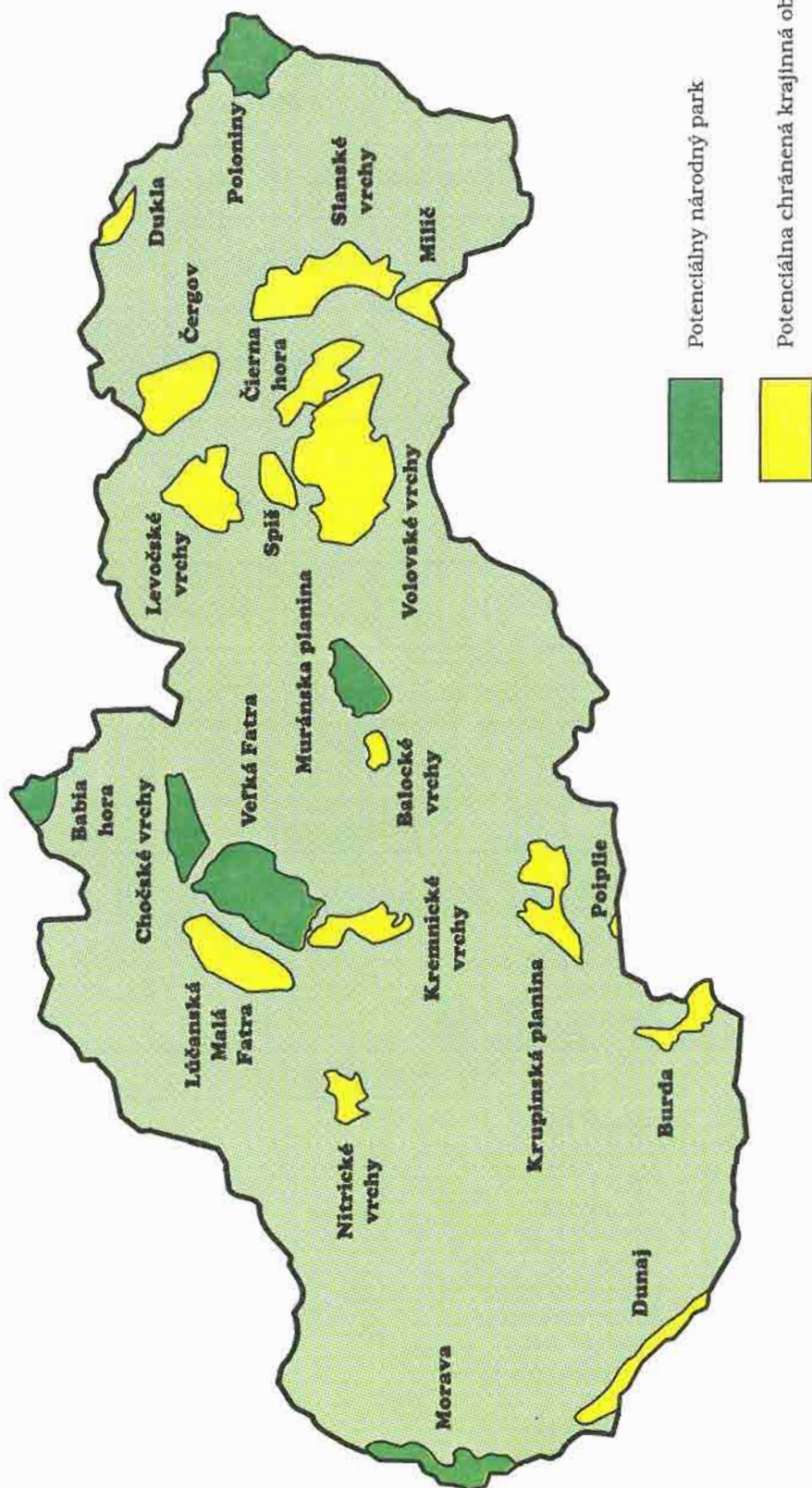
Prehľad starostlivosti o osobitne chránené časti prírody

	Spracovanie podkladov				Regulačné zásahy				Ošetrovanie stromov			
	Osobitné režimy ochrany CHÚ-počet		Inventár, výskumy (počet)		Počet		Finančné náklady		Počet		Finančné náklady	
	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993
NP	16	16	11	13	6	6	120000	131739	7	8	45000	46500
CHKO	40	44	48	54	48	47	247200	239080	46	49	115828	121700
Ostatná krajina	36	34	35	36	68	54	854964	678942	120	129	846360	909830
Spolu	92	94	94	103	122	107	1222164	1049761	173	186	1007188	1078030

Prehľad navrhovaných NP a CHKO

Poradové číslo	Názov	Predpokladná výmera v ha
Potenciálne NP		
1.	Babia hora	5 473,25
2.	Chočské vrchy	9 806,00
3.	Morava	4 493,66
4.	Muránska planina	20 317,80
5.	Veľká Fatra	30 178,00
6.	Poloniny	41 435,95
Potenciálne CHKO		
1.	Balocké vrchy	7 536,66
2.	Burda	1 748,00
3.	Čergov	30 791,00
4.	Čierna hora	17 500,00
5.	Dukla	8 893,32
6.	Dunaj	14 335,42
7.	Kremnické vrchy	20 369,99
8.	Krupinská planina	21 688,99
9.	Levočské vrchy	28 734,77
10.	Lúčanská Malá Fatra	30 303,00
11.	Milič	9 423,00
12.	Nitrické vrchy	3 837,75
13.	Poiplie (var. spolu s Krupinskou planinou)	328,37
14.	Slanské vrchy	34 800,00
15.	Spiš	9 920,00
16.	Volovské vrchy	66 820,00

Sieť navrhovaných národných parkov a chránených krajinných oblastí

KULTÚRNE DEDIČSTVO A JEHO OCHRANA V KRAJINE

Podľa **Dohovoru o ochrane svetového prírodného a kultúrneho dedičstva** sa za **kultúrne dedičstvo** považujú architektonické diela, diela monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; ďalej skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; taktiež lokality - výtvary človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických nálezov majúce výnimočnú hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska.

Základ kultúrneho dedičstva v SR predstavujú **nehnutel'né kultúrne pamiatky**, za ktoré sa podľa zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti vyhlasujú veci, prípadne ich súbory, ktoré sú významnými dokladmi historického vývoja, životného spôsobu a prostredia spoločnosti od najstarších dôb po súčasnosť, ako aj prejavy tvorivých schopností a práce človeka z najrôznejších odborov ľudskej činnosti pre ich revolučné, historické, umelecké, vedecké a technické hodnoty, alebo ktoré majú priamy vzťah k významným osobnostiam a historickým udalostiam.

Pod **ochranou kultúrnej pamiatky (KP)** sa podľa zákona rozumie povinnosť starať sa o jej zachovanie, udržiavať ju v dobrom stave a chrániť ju pred ohrozením, poškodením, znehodnotením alebo odcudzením.

Na Slovensku evidujú v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok **9 106 nehnuteľných kultúrnych pamiatok s 11 899 pamiatkovými objektami (PO)** a 13 150 hnutel'ných kultúrnych pamiatok. **Počet národných kultúrnych pamiatok (NKP)** v rámci nich vzrástol na 134. Počet ostatných kultúrnych pamiatok sa priebežne upresňuje, najmä v závislosti na rozširovaní poznatkov o pamiatkovom fonde a spresňovaní Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok v pôsobnosti MK SR a Pamiatkového ústavu v Bratislave.

Najviac kultúrnych pamiatok je lokalizovaných na území 27 pamiatkových rezervácií (PR) a 76 pamiatkových zón (PZ). V **17 mestských pamiatkových rezerváciách (MPR)** sa nachádza 2 680 kultúrnych pamiatok a v **10 pamiatkových rezerváciách ľudovej architektúry (PRLA)** 716 kultúrnych pamiatok.

Napriek platnosti zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti bolo z 383 vytipovaných sídiel postupne vyhlásených len 76 pamiatkových zón (49 mestských a 27 vidieckych). Ďalších 62 návrhov bolo v pripomienkovom konaní alebo sa nevyhlásilo pre nepochopenie potrieb ochrany historických štruktúr krajiny.

Druhové členenie kultúrneho dedičstva - nehnuteľné pamiatky

Druh nehnuteľnej KP	Stav k 31. 12. 1992	Stav k 31. 12. 1993
Pamiatky architektúry	6 888	6 999
Pamiatky archeológie	328	344
Pamiatky histórie	1 478	1 478
Historická zeleň	317	320
Pamiatky ľudového staviteľstva	1 534	1 508
Pamiatky technické	418	423
Pamiatky výtvarné	649	660
Spolu SR	11 612	11 732

*Stavebno-technický stav kultúrnych pamiatok (KP)
a objektov kultúrnych pamiatok k roku 1994*

Stav	Kultúrne pamiatky	%	Objekty kultúrnych pamiatok	%
1. dobrý	2 998	33	3 933	33
2. vyhovujúci	3 257	36	3 978	34
3. narušený	1 747	19	2 487	21
4. havarijný až dezolátny	443	5	633	5
5. v obnove	661	7	868	7
Spolu	9 106	100	11 899	100

KP - majú samostatné číslo v Ústrednom zozname KP SR
objekty KP - sú označené: číslo KP/index

Na obnovu kultúrnych pamiatok boli poskytnuté **príspevky zo Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia** nasledovne:

1992	132,00 mil. Sk
1993	125,99 mil. Sk (z toho 100 mil. na divadlá).

Zhoršenie kvality životného prostredia sa výrazne prejavuje v degradácii historických jadier miest a útlme ich aktivít na strane jednej, na druhej strane v maximálnej exploatácii nevhodnými funkciami a negatívnej zmene sociálnej skladby obyvateľstva. Popri vysokom podiele rómskeho obyvateľstva boli mestské centrá enklávami s najstaršou populáciou.

Súčasne s intenzívnym a často neujasneným urbanizačným procesom sú územia s kultúrnym dedičstvom často vystavené aj negatívne dopadu dopravy (koncentrácia škodlivín, hluk, vibrácie) a industrializácie (hliníkareň v Žiari nad Hronom, zátopové oblasti vodných diel - napr. Liptovská Mara).

Okrem likvidácie historických urbanistických štruktúr, najmä výstavbou sídiel a veľkých investičných celkov, negatívny dopad na kultúrne dedičstvo zapríčiňovali aj exhaláty v zrážkach a v ovzduší, ktoré vyvolávajú poškodenie stavebných konštrukcií a sochárskych diel. Dochádzalo k zmene ich vlhkového a teplotného režimu i chemizmu, čo v konečnom dôsledku spôsobovalo deštrukciu a zvýšené náklady na údržbu kultúrnych pamiatok. Prejavili sa aj v čiastočnej alebo úplnej likvidácii plôch historickej zelene. K ďalším faktorom patrí negatívny dopad banskej činnosti na nehnuteľné kultúrne pamiatky, osobitne poddolovanie historicky významných lokalít.

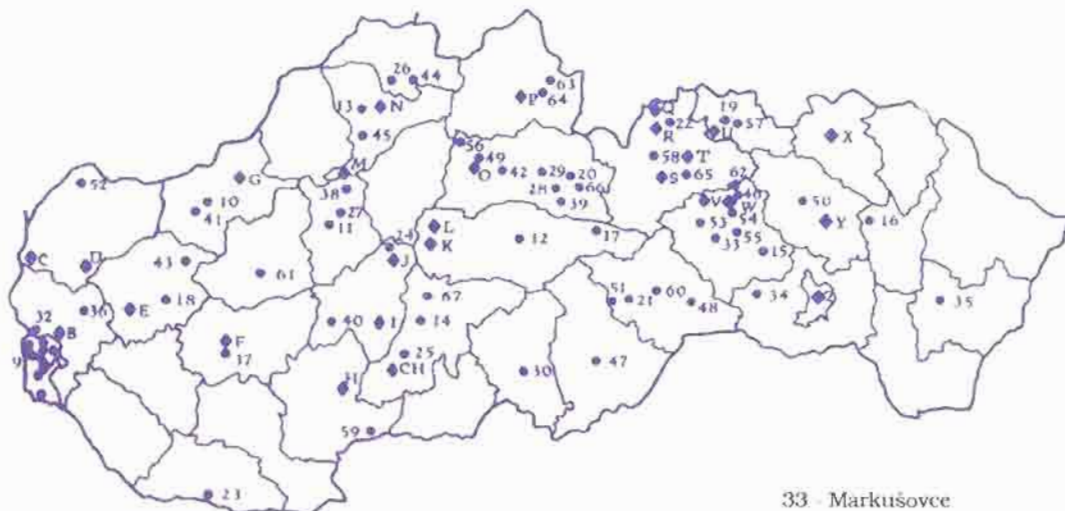
Najviac pamiatkových rezervácií vyhlásili v okrese Poprad (4), menej (po 2) v okresoch Senica, Banská Bystrica, Žiar nad Hronom, Žilina a Spišská Nová Ves. Pamiatkové zóny dominujú v okresoch Liptovský Mikuláš (9), Spišská Nová Ves (7) a Rožňava (5). Kultúrne pamiatky sú sústredené najmä v okresoch Poprad (789), Spišská Nová Ves (729), Bratislava (712) a Košice (545).

Evidencia nehnuteľných kultúrnych pamiatok na Slovensku

Okres/Obvod	PO	KP	z toho NKP	MPR	PRIĽA	PZ-M	PZ-V
Bratislava I	778	623	5	1	-	2	-
Bratislava II	13	10	-	-	-	-	-
Bratislava III	56	27	-	-	-	-	2
Bratislava IV	80	35	2	-	-	-	4
Bratislava V	25	17	-	-	-	-	1
Okres Bratislava-mesto spolu	925	712	7	1	-	2	7
Bratislava-vidiek	290	206	2	1	-	1	1
Dunajská Streda	83	59	1	-	-	-	-
Galanta	83	47	-	-	-	-	-
Komárno	164	98	3	-	-	1	-
Levice	142	122	2	-	1	1	-
Nitra	243	172	3	1	-	2	-
Nové Zámky	131	57	-	-	-	-	-
Senica	308	207	5	-	2	1	-
Topoľčany	217	145	1	-	-	1	-
Trenčín	376	239	2	1	-	2	-
Trnava	452	324	4	1	-	2	-
Západoslovenský región	2 489	1 676	23	4	3	11	1
Banská Bystrica	625	499	5	1	1	1	1
Čadca	121	93	1	-	-	1	1
Dolný Kubín	325	252	2	-	1	2	-
Liptovský Mikuláš	338	220	7	-	1	5	4
Lučenec	138	109	2	-	-	1	-
Martin	236	181	7	-	-	1	-
Považská Bystrica	177	114	-	-	-	-	-
Prievidza	174	113	2	-	-	2	1
Rimavská Sobota	224	179	4	-	-	2	1
Veľký Krtíš	70	58	-	-	-	-	1
Zvolen	348	262	2	-	1	2	1
Žiar nad Hronom	653	491	5	2	-	1	1
Žilina	224	190	2	1	1	2	-
Stredoslovenský región	3 653	2 761	39	4	5	20	11
Bardejov	271	232	9	1	-	-	-
Humenné	134	101	5	-	-	-	-
Košice-mesto	613	545	2	1	-	-	-
Košice-vidiek	189	136	3	-	-	2	1
Michalovce	125	111	2	-	-	1	-
Poprad	1 024	786	7	2	2	2	1
Prešov	545	458	4	1	-	1	1
Rožňava	382	284	11	-	-	3	2
Spišská Nová Ves	856	729	7	2	-	4	3
Stará Ľubovňa	235	227	2	1	-	2	-
Svidník	158	114	12	-	-	-	-
Trebišov	111	88	1	-	-	-	-
Vranov nad Topľou	162	146	-	-	-	1	-
Východoslovenský región	4 805	3 957	65	8	2	16	8
Slovensko spolu	11 899	9 106	134	17	10	49	27

Vyhlásené pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny na Slovensku

(J. Halaš - J. Klinda)

◆ PAMIATKOVÉ REZERVÁCIE

- A - Bratislava
- B - Svätý Jur
- C - Veľké Leváre
- D - Plavecký Peter
- E - Trnava
- F - Nitra
- G - Trenčín
- H - Brhlavce
- CH - Sebechleby
- I - Banská Štiavnica
- J - Kremnica
- K - Banská Bystrica
- L - Špania Dolina
- M - Čížmany
- N - Žilina
- O - Vlkolínec
- P - Podbieľ
- Q - Osturňa
- R - Ždiar
- S - Spišská Sobota
- T - Kežmarok
- U - Podolíneč
- V - Levoča
- W - Spišská Kapitula
- X - Bardejov
- Y - Prešov
- Z - Košice

◆ PAMIATKOVÉ ZÓNY

- 1 - Bratislava - CMO Sever
- 2 - Bratislava - Dev. Nová Ves
- 3 - Bratislava - Rusovce
- 4 - Bratislava - Vajnory
- 5 - Bratislava - Záh. Bystrica
- 6 - Bratislava - Rača
- 7 - Bratislava - Dúbravka
- 8 - Bratislava - Lamač
- 9 - Bratislava - CMO
- 10 - Beckov
- 11 - Bojnice
- 12 - Brezno
- 13 - Bytča
- 14 - Dobrá Niva
- 15 - Gelnica
- 16 - Hanušovce nad Topľou
- 17 - Hľpa
- 18 - Hlohovec
- 19 - Hniezdne
- 20 - Hybe
- 21 - Jelšava
- 22 - Jezersko
- 23 - Komárno
- 24 - Kremnické Bane
- 25 - Krupina
- 26 - Kysucké Nové Mesto
- 27 - Lazany
- 28 - Liptovský Ján
- 29 - Liptovský Mikuláš
- 30 - Lučenec
- 31 - Lúčka
- 32 - Mariánka
- 33 - Markušovce
- 34 - Medzev - Vysný Medzev
- 35 - Michalovce
- 36 - Modra
- 37 - Nitra - Dolné mesto
- 38 - Nitrianske Pravno
- 39 - Nižná Boca
- 40 - Nová Baňa
- 41 - Nové Mesto nad Váhom
- 42 - Partizánska Lupča
- 43 - Piešťany
- 44 - Povina - Tatári
- 45 - Rajec
- 46 - Repáše
- 47 - Rimavská Sobota
- 48 - Rožňava
- 49 - Ružomberok
- 50 - Sabinov
- 51 - Sirk - Železník
- 52 - Skalica
- 53 - Spišská Nová Ves
- 54 - Spišské Podhradie
- 55 - Spišské Vlachy
- 56 - Stankovany - Podšip
- 57 - Stará Lubovňa
- 58 - Starý Smokovec -
Tatranská Lomnica
- 59 - Šahy
- 60 - Štítnik
- 61 - Topoľčany
- 62 - Torysky
- 63 - Trstená
- 64 - Tvrdošín
- 65 - Vrbov
- 66 - Východná
- 67 - Zvolen

Navrhané pamiatkové zóny na Slovensku

(V. Dvořáková - J. Halaš - J. Klinda)

- I. Banská Bystrica** 1 Bačuh 2 Brusno 3 Čierny Balog 4 Železnica 5 Dolná Lhota 6 Donovaly 7 Staré Hory 8 Drábsko časť Kysuca 9 Hronec 10 Jasenie 11 Lom nad Rimavicou 12 Lúbeč 13 Pohorelá 14 Pohorelská Maša 15 Polomka 16 Slovenská Lupča 17 Stare Hory 18 Rybó 19 Tajov 20 Telgárt 21 Valkovňa 22 Zlatno 23 Havraník 24 Moštenica
- II. Bardejov** 1 Bardejovské Kúpele 2 Brezovka 3 Cigielka 4 Fritka 5 Hervartov 6 Hrabské 7 Kríže 8 Regetovka 9 Prešov 10 Snakov
- III. Bratislava-mesto** 1 Devín
- IV. Bratislava vidiek** 1 Časť 2 Pezinok 3 Stupava 4 Vysoká pri Morave 5 Malačky
- V. Čadca** 1 Dlhá nad Kysucou 2 Harvelka Osady 3 Klokočov Osady 4 Oehodnica 5 Ošadnica Osady 6 Turzovka 7 Vysoká nad Kysucou 8 Zákopce Osady
- VI. Dolný Kubín** 1 Dlhá nad Oravou 2 Dolná Lhota 3 Dolný Kubín 4 Hruštín 5 Klin 6 Lomná 7 Mutne 8 Namestovo 9 Nová 10 Oravská Lesná 11 Osada Demjanová 12 Oravská Lesná 13 Osada Flajšová 14 Oravský Podzámok 15 Rabča 16 Rabčice 17 Sedliacka Dubová 18 Sihelné 19 Horný Konec 20 Srnacie 21 Veličná 22 Vysný Kubín 23 Zástrivá časť Ústredie Osady 24 Zúberec
- VII. Dunajská Streda** 1 Orechova Potôň 2 Doľný stál 3 Gabčíkovo 4 Gazdovský Ostrov
- VIII. Galanta** 1 Pata
- IX. Humenné** 1 Hrabová roztoka 2 Humenné 3 Nová Sedlica 4 Ruský Potok
- X. Komárno**
- XI. Košice-mesto**
- XII. Košice-vidiek** 1 Jasov 2 Košický Klečenov 3 Moldava nad Bodvou 4 Nižný Medzev 5 Opátka 6 Peder 7 Stós 8 Turňa nad Bodvou 9 Turmianska Nová Ves 10 Veľká a Malá Lodina
- XIII. Levice** 1 Bátorce 2 Jablňovce 3 Levice 4 Pukance 5 Starý Tekov 6 Uhliska
- XIV. Liptovský Mikuláš** 1 Hubová 2 Černová 3 Huty 4 Konjarná 5 Kráľova Lhota 6 Liptovská Lúžna 7 Liptovský Hrádok 8 Liptovský Peter 9 Malé Borové 10 Martinček 11 Nižná Boca 12 Porúbka 13 Pribylina 14 Vavrišovo 15 Važec 16 Veľké Borové
- XV. Lučenec** 1 Abelová 2 Divin 3 Dobroš 4 Fíľakovo 5 Halič 6 Kokava nad Rimavicou 7 Zlatky 8 Madačka 9 Malince 10 Polichno 11 Soltyska
- XVI. Martin** 1 Belá 2 Biatnica 3 Budis 4 Čremošné 5 Jasenovce 6 Kláštor pod Znievom 7 Krpeľany 8 Martin 9 Mošovce 10 Necpaly 11 Sklabiňa 12 Sklené 13 Valča 14 Turček 15 Turčianske Teplice

- XVII. Michalovce** 1 Malčice 2 Pozdišovec 3 Remetské Háme 4 Vinne
- XVIII. Nitra** 1 Zlaté Moravce
- XIX. Nové Zámky** 1 Nové Zámky
- XX. Poprad** 1 Červený Kláštor 2 Kežmarok 3 Lúbeč 4 Liptovská Teplička 5 Malá Franková 6 Matiasovec 7 Poprad 8 Poprad Matejovce 9 Poprad Stráže 10 Poprad Veľká 11 Spišská Beľa 12 Spišská Stará Ves 13 Strážky 14 Svit 15 Strbské Pleso 16 Veľká Lomnica 17 Veľký Slavkov 18 Vernár 19 Vikartovce
- XXI. Považská Bystrica** 1 Bradelné 2 Horná Mariková 3 Krivoklát 4 Kopanice 5 Lazy pod Makytou 6 Papradno 7 Zbechov
- XXII. Prešov** 1 Čierny Močiar 2 Senniky 3 Lačnov
- XXIII. Prievidza** 1 Handlová
- XXIV. Rimavská Sobota** 1 Držkovec 2 Klenovec 3 Krokava 4 Neporadza 5 Pavlovce 6 Ploské 7 Poproč 8 Ratková 9 Rimavské Janovce 10 Rybník 11 Simovce 12 Veľký Blh
- XXV. Rožňava** 1 Dobsiná 2 Muráň 3 Muránska Zdychava 4 Rejdova 5 Revúca 6 Siličká Jablonica
- XXVI. Senica** 1 Borský Jur 2 Husky 3 Brezová pod Bradlom 4 Myjava 5 Devánov 6 Lakšárska Nová Ves 7 Sísolaky 8 Plavecký Mikuláš 9 Sobotište
- XXVII. Spišská Nová Ves** 1 Mnisek nad Hnilcom 2 Smolík
- XXVIII. Stará Ľubovňa**
- XXIX. Svidník** 1 Beňadikovec 2 Krajné Čierne 3 Stropkov
- XXX. Topoľčany** 1 Kšinná 2 Topoľčany Stummerova ulica 3 Topoľčany Kuzmice 4 Vitkovec 5 Závada pod Čiernym vrchom
- XXXI. Trebišov** 1 Drahňov 2 Kráľovský Chlmec 3 Leles 4 Trebišov
- XXXII. Trenčín** 1 Bzince pod Javorinou 2 Čachtice 3 Horná Suča 4 Chochoľná 5 Veľčice 6 Krajné 7 Lubina 8 Kopanice 9 Nová Bošáca 10 Stará Turá 11 Trenčianske Teplice
- XXXIII. Trnava** 1 Dobrá Voda 2 Čhteľnica 3 Madunice 4 Ružindol
- XXXIV. Veľký Krtíš** 1 Brusník 2 Dačov Lom 3 Dolné Pribelce 4 Dolné Strháre 5 Hrušov 6 Lazy 7 Modrý Kameň 8 Obeckov 9 Pôtor 10 Stredné Plachtince 11 Suchán 12 Veľký Lom
- XXXV. Vranov nad Topľou** 1 Vranov nad Topľou
- XXXVI. Zvolen** 1 Babina 2 Bzovik 3 Detva 4 Dubové 5 Hrnčová 6 Biely Vody 7 Kraľovce 8 Krnišov 9 Ostrá Lúka 10 Stará Huta 11 Vigfás 12 Zaježova 13 Žibritov
- XXXVII. Žiar nad Hronom** 1 Banské diela v Kremnici 2 Banský Studenec 3 Hodruša 4 Háme 5 Krahule 6 Slatavnické Bane 7 Vyhne 8 Bány 9 Žarnovica
- XXXVIII. Žilina** 1 Belá 2 Dlhé Pole 3 Horná Tižina 4 Kolárovice 5 Kopanice 6 Lútyše 7 Lysica 8 Petrovice 9 Rajecká Lesná 10 Svederník 11 Terchová 12 Osady

PRÍSPEVOK SLOVENSKEJ REPUBLIKY SVETOVÉMU DEDIČSTVU

Dohovor o ochrane svetového prírodného a kultúrneho dedičstva zo 16. novembra 1972 (Paríž) nadobudol platnosť 17. decembra 1975. Slovenská republika v rámci ČSFR k nemu pristúpila 15. novembra 1990 s platnosťou od 15. februára 1991, aby sa tak neskôr zaradila medzi jeho 141 členských štátov.

Ministerstvu životného prostredia SR a Ministerstvu kultúry SR v spolupráci s Ministerstvom zahraničných vecí SR a Slovenskou komisiou pre spoluprácu s UNESCO pripadla povinnosť plniť úlohy a záväzky vyplývajúce pre Slovenskú republiku z Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, ktoré koordinovalo na federálnej úrovni MŽP SR, pri ktorom pracovala Česko-Slovenská koordináčna rada pre ochranu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, ustanovená 7. mája 1991. Po ukončení činnosti tejto rady 15. februára 1993 vznikol pri Ministerstve životného prostredia SR v roku 1993 Slovenský výbor pre ochranu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Už koordináčna rada na svojich prvých zasadnutiach v Bratislave v rokoch 1991-1992 uskutočnila výber chránených území a kultúrnych pamiatok z ČSFR, ktoré navrhla zahrnúť 21-člennému Medzinárodnému výboru pre Svetové dedičstvo do **Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva** (World Heritage List).

Pre nomináciu boli vybrané 3 lokality kultúrneho dedičstva a 4 lokality prírodného dedičstva, pre ktoré sa vypracovali nominačné projekty na rôznej úrovni. Celkovovo išlo o týchto 7 lokalít:

1. Historické mesto **Banská Štiavnica s okolitými kultúrnymi pamiatkami** v CHKO Štiavnické vrchy,
2. **Spišský hrad s okolím** (pamiatková rezervácia Spišská Kapitula, pamiatková zóna Spišské Podhradie, kostol sv. Ducha v Žehre, ŠPR Dreveník),
3. **Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec** v CHKO Veľká Fatra,
4. Tatranský národný park,
5. Národný park Slovenský raj,
6. Národný park Malá Fatra,
7. Pralesy Polonín (ŠPR Stučica, ŠPR Riaba skala, ŠPR Pľaša, ŠPR Rožok a ŠPR Havešová).

Medzinárodný výbor pre Svetové dedičstvo na svojom zasadnutí v Santa Fé (USA) 7.- 14. decembra 1992 zamietol projekt na zaradenie **TANAP** do Svetového dedičstva pre nízku úroveň jeho ochrany, pokračujúcu devastáciu a nesvetový význam. Návrh na Vlkolínec odložil na rok 1993. Ostatné projekty sa posudzovali, boli pozastavené a neboli prerokované.

Na podporu návrhov odsúhlasených uznesením vlády SR č. 439/1991 Ministerstvo životného prostredia SR v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR zabezpečilo v roku 1992 ešte vypracovanie pasportizačných listov na širší výber, ktoré zároveň majú poukázať na to, že za hlavnými návrhmi nasledujú ďalšie. **Pasportizačné listy**, spracované podľa osobitnej smernice pre realizáciu Dohovoru, zaslané do Paríža, obsahovali

z kultúrneho dedičstva

1. Hrad Devín,
2. Úvraťovú železničku Kysuce-Orava v CHKO Kysuce,
3. Historické mesto Levoča,
4. Hrad a staré mesto Nitra,
5. Historické mesto Bardejov,

z prírodného dedičstva

6. Ochtinskú aragonitovú jaskyňu,
7. Sústavu tiesňav Slovenského raja,
8. Prielom Dunajca (s NKP Červený Kláštor).

Po zániku ČSFR Slovenská republika vypracovala a predložila nové pasportizačné listy, ktoré odovzdala na World Heritage Centre v *Paríži* počas 27. Generálnej konferencie UNESCO 28. októbra - 10. novembra 1993, pričom v zmysle Stratégie štátnej environmentálnej politiky vhodne prehodnotila poradie lokalít, niektoré z pôvodného zoznamu vypustila, iné doplnila. Nové pasportizačné listy obsahovali tieto návrhy:

KULTÚRNE DEDIČSTVO

1. Úvraťová železnička KYSUCE-ORAVA,
2. Drevený artikulárny kostol a historické centrum v KEŽMARKU,
3. Stredoveké mestá BARDEJOV a LEVOČA,
4. STREDOVEKÉ NÁSTENNÉ MAĽBY v gemerských a abovských kostoloch,
5. Archeologické nálezisko a ruiny hradu DEVÍN,
6. Horné mesto NITRA s hradom.

PRÍRODNÉ DEDIČSTVO

1. Jaskyne AGGTELEKSKÉHO a SLOVENSKÉHO KRASU,
2. Prírodné rezervácie BELIANSKE TATRY - BIELOVODSKÁ DOLINA,
3. PRIELOM DUNAJCA.

Okrem toho mimo pasportizačných listov bol vypracovaný a predložený návrh na zaradenie DOMU SV. ALŽBETY V KOŠICIACH do Svetového dedičstva, ktorý experti z ICOMOS neodporučili Medzinárodnému výboru pre Svetové dedičstvo na schválenie.

Na základe odporúčania Slovenského výboru pre Svetové dedičstvo sa v spolupráci ministerstiev, Pamiatkového ústavu, OÚŽP Spišská Nová Ves, MÚ v Spišskom Podhradí a ďalších inštitúcií uskutočnili série rokovaní a vypracovali doplnky k slovenským projektom, ktoré boli v septembri 1993 doručené do World Heritage Centre v Paríži.

Na zasadnutí členských štátov Dohovoru, počas 27. Generálnej konferencie UNESCO, SR prvý raz vystupovala a kandidovala do Medzinárodného výboru Svetového dedičstva ako samostatný štát. Na zasadnutí i počas rokovaní s pracovníkmi World Heritage Centre sa zároveň konštatovalo, že SR splnila všetky podmienky na prerokovanie Spišského hradu s okolím, Banskej Štiavnice a Vlkolínca ustanovené Medzinárodným výborom v roku 1993 (zasadá raz ročne). Komparatívna štúdia pre Vlkolínec i posudok Banskej Štiavnice vo vzťahu k nemeckej banskej lokalite Rammelsberg-Goslar vyzneli v prospech Slovenska. Centrum pozitívne hodnotilo aj doplnený plán starostlivosti o Spišský hrad s okolím. Už nič nebránilo tomu, aby na rokovaní Medzinárodného výboru v kolumbijskej Cartagene 6.-11. decembra 1993 výbor schválil všetky 3 projekty SR - Banskú Štiavnicu s okolím, Vlkolínec a Spišský hrad s okolím za Svetové dedičstvo. **Znak štvorca v kruhu sa konečne dostal aj na Slovensko.** Zároveň ako vzorové sa uviedli Slovenské pasportizačné listy. Svet zaradil 3 lokality zo Slovenska do Svetového dedičstva (spolu 411) medzi egyptské pyramídy, Versailles, Rím, Benátky, Florenciu, Veľký čínsky múr, grécku Akropolis, Sochu Slobody, Alhambru či Yellowstonský národný park. Toto uznanie však zaväzuje a malo by prispieť k preferencii týchto lokalít pri štátnych dotáciách, k zvýšeniu starostlivosti štátu o Svetové dedičstvo aj na našom území. Finančné príspevky zo Štátneho fondu pre životné prostredie SR a zo Štátneho fondu Pro Slovakia poskytnuté na tento účel sú nepostačujúce.

Po rokovaníach s maďarskou stranou sa začal pripravovať **prvý bilaterálny nominačný projekt Jaskyne Aggteleckého a Slovenského krasu** (rokovania 14.-15. septembra 1993 v Budapešti a 8.10.1993 v Rožňave), ktorého nominácia sa predloží v roku 1994 tak, aby v roku 1995 mohol byť posudzovaný na svetovom fóre. Jeho schválenie by potvrdilo hodnoty aj prírodného dedičstva na Slovensku a považovalo sa za mimoriadny úspech.

Svetové dedičstvo a Slovenská republika

A. Lokality Slovenskej republiky zaradené do zoznamu svetového dedičstva

KULTÚRNE DEDIČSTVO

1. BANSKÁ STAVANICA a technické pamiatky jej okolia
2. SPIŠSKÝ HRAD s okolím
3. Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec

PRIRODNE DEDIČSTVO

B. Vládne projekty lokalít navrhnutých na zaradenie do svetového dedičstva

KULTÚRNE DEDIČSTVO

1. Dom sv. Alžbety v Košiciach
1. Národný park Slovenský ráj
2. Palácý Poldník
3. Národný park Malá Fatra

C. Predbežný zoznam ďalších lokalít navrhovaných na zaradenie do svetového dedičstva

KULTÚRNE DEDIČSTVO

1. Úvratňové železničné kyslice: ORAVA
2. Drevený artikulárny kostol a historické centrum v KEZMAROKU
3. Stredoveké mestá BARDEJOV a LEVOCA
4. STREDOVEKÉ NÁSTENNE MALBY v gemerských a albovských kostoloch
5. Archeologické nálezisko a ruiny hradu DEVIN
6. Horné mesto NITRA s hradom

PRIRODNE DEDIČSTVO

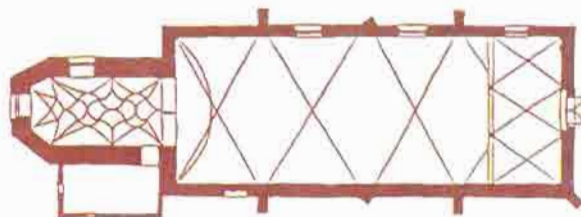
1. Jaskyne rezervácie BELANSKÉ TATRY BIELOVODSKÁ DOĽINA
2. Prírodné rezervácie BELANSKÉ TATRY BIELOVODSKÁ DOĽINA
3. PBELOM DUNAJCA

D. VLÁDNE PROJEKTY ZAMIEŤNUTÉ VYBOROM PRE SVETOVÉ DEDIČSTVO

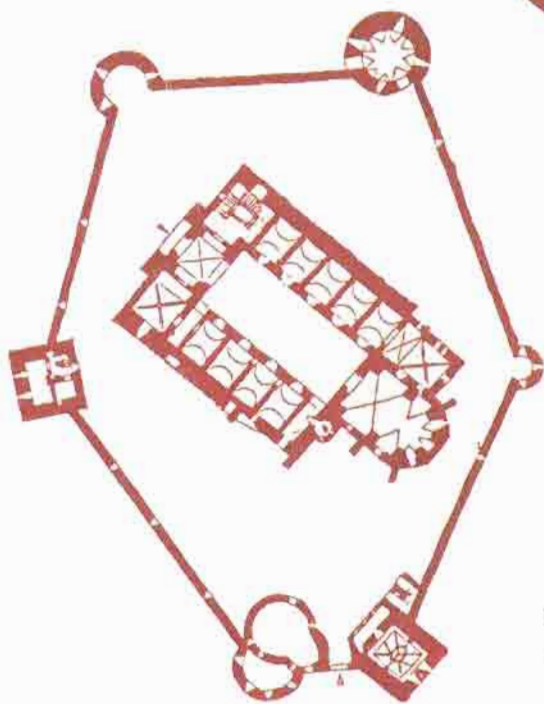
1. TATUVANSKÝ NÁRODNÝ PARK

Banská Štiavnica

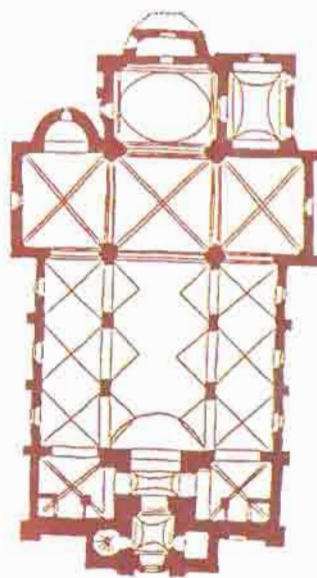

Pôdorys kostola
p. Márie Snežnej

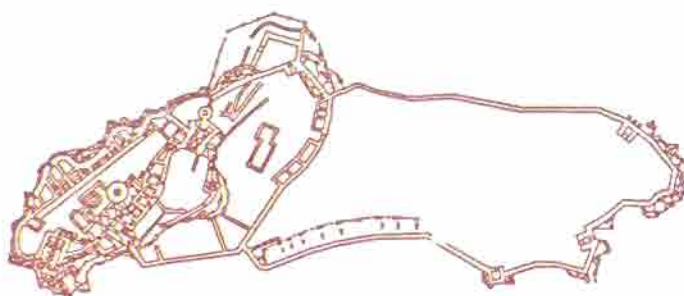
Pôdorys Starého zámku

Pôdorys gotického
farského kostola
Sv. Kataríny

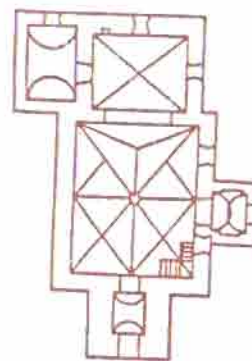

Mestská pamiatková rezervácia - pôdorys

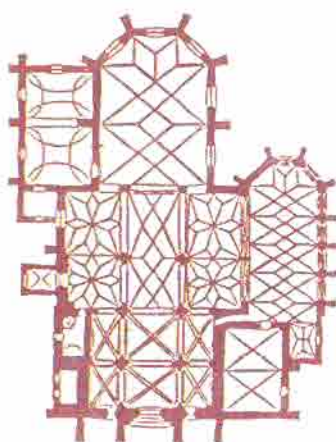
Spišský hrad s okolím

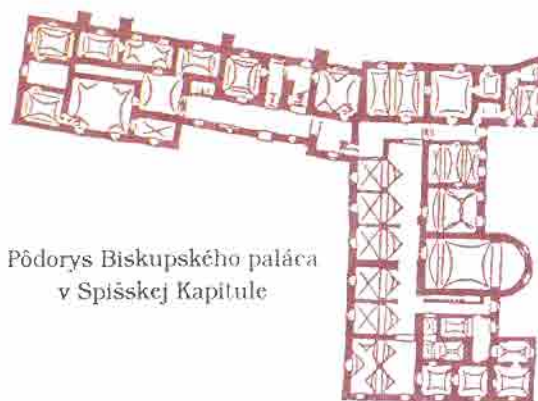
Pôdorys Spišského hradu

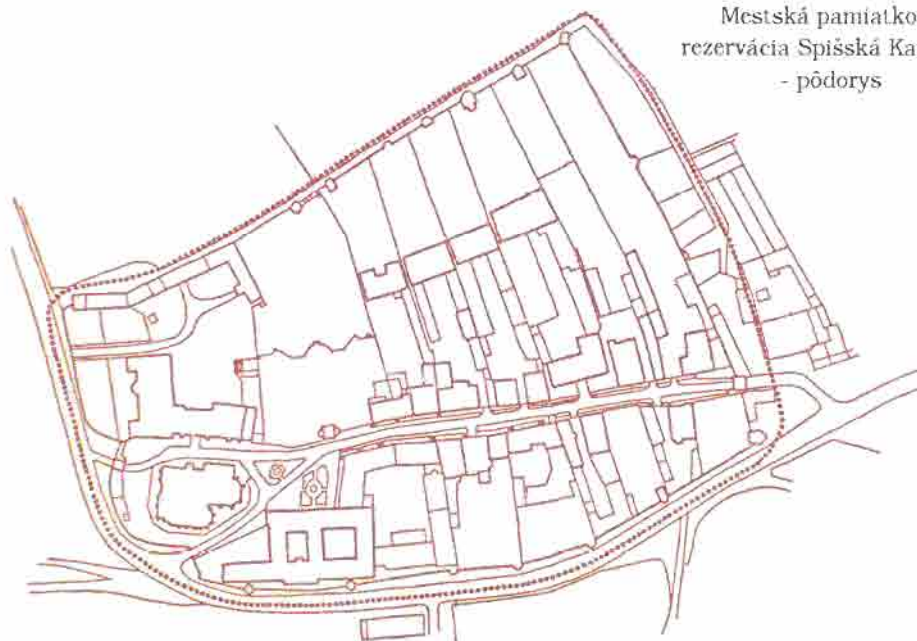
Pôdorys kostola
Sv. Ducha v Žehre

Pôdorys dómu Sv. Martina v Spišskej Kapitule

Pôdorys Biskupského paláca
v Spišskej Kapitule

Mestská pamiatková
rezervácia Spišská Kapitula
- pôdorys

Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec

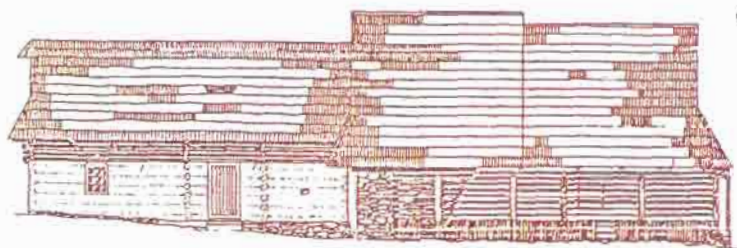
Pohľad z ulice

Pohľad od vstupu

pôdorys

Pohľad od vstupu

Objekt č. 15

Pohľad z ulice

ÚZEMNÉ PLÁNOVANIE - OPTIMALIZÁCIA PRIESTOROVEJ ORGANIZÁCIE, VYUŽÍVANIA A OCHRANY KRAJINY

Územné plánovanie v rokoch 1992-1993 výrazne ovplyvnila rozsiahla novelizácia zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) zákonom č. 262/1992 Zb. Podľa § 1 ods.1 tohto zákona územné plánovanie "sústavne a komplexne rieši funkčné využitie územia, ustanovuje zásady jeho organizácie a vecne a časovo koordinuje výstavbu a iné činnosti ovplyvňujúce rozvoj územia". Ďalej územné plánovanie "utvára predpoklady na zabezpečenie trvalého súladu všetkých prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt v území, najmä so zreteľom na starostlivosť o životné prostredie a ochranu jeho hlavných zložiek - pôdy, vody a ovzdušia".

Uzákonením týchto cieľov a úloh sa územné plánovanie stalo hlavným regulátorom optimalizácie priestorovej organizácie, využívania a ochrany krajiny (starostlivosti o krajinu) a celkovo základným nástrojom starostlivosti o životné prostredie. Významnou mierou k tomu prispela v roku 1992 aj novelizácia vyhlášky FMTIR č. 84/1976 Zb. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii vyhláškou FVŽP, MŽP ČR a SKŽP č. 377/1992 Zb.

Hodnotenia územného plánovania z vecného i právneho hľadiska a požiadavky vyplývajúce z procesu spoločenskej transformácie jednoznačne poukázali na potreby opätovného rozčlenenia zákona o územnom plánovaní a stavebnom poriadku na dva samostatné zákony. Do popredia sa dostali požiadavky zabezpečenia územného systému ekologickej stability, určovania únosného zaťaženia území a limitov pre ich využívanie, racionalizácie využívania neobnoviteľných i obnoviteľných prírodných zdrojov, rozvoja urbanizmu a architektúry ako prostriedkov tvorby harmonizovanej krajiny.

Územné plánovanie by sa malo stať zárukou optimálneho územného rozvoja a jedným z predpokladov zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti.

Hlavným cieľom stavebného poriadku musí byť **zabezpečenie environmentálnej bezpečnosti a vhodnosti stavieb**, čo sa týka nielen ich vhodného umiestnenia v súlade s územnoplánovacou dokumentáciou, ale aj statiky, infraštruktúry, vhodnosti výrobkov pre stavbu, hygienických požiadaviek, požiarnej bezpečnosti, úspory energie, funkčnosti, životnosti a úžitkovosti stavieb, s výsledkami posudzovania ich vplyvu na životné prostredie (EIA) atď.

Napriek týmto pozitívnym trendom došlo, najmä z ekonomických dôvodov, k spomaleniu **obstarávania, vypracovávania a schvaľovania územnoplánovacej dokumentácie**, predtým obstarávania územnoplánovacích podkladov a následného vydávania územných rozhodnutí na základe schválenej územnoplánovacej dokumentácie. Ekonomické dôvody viedli obstarávateľov územnoplánovacej dokumentácie (u veľkých územných celkov okresné úrady životného prostredia a v prípade jej schválenia vládou SR Ministerstvo životného prostredia SR, u sídelných útvarov a zón obce) k racionalizačným opatreniam alebo úpravám časového harmonogramu jej obstarávania. Predĺženie etáp spresnenia prieskumov a rozborov v rokoch 1989-1993 na celom území SR s výnimkou okresu Galanta a Dunajská Streda viedlo k tomu, že pre zabezpečenie ďalších ÚPN-VÚC bude potrebná ich aktualizácia. Pritom Ministerstvo životného prostredia SR bolo obstarávateľom len ÚPN-VÚC Bratislavský región a ÚPN-VÚC Vysoké Tatry, Západné Tatry, Orava a Spišská Magura (k územným a hospodárskym zásadám prijala vláda SR uznesenie č.320/1992), prípadne ÚPP - VÚC Podunajsko a ÚPP-VÚC Nízke Tatry. Ostatné územnoplánovacie podklady (ÚPP) pre veľké územné celky (VÚC), resp. územnoplánovacie dokumentácie obstarávali príslušné okresné úrady životného prostredia (napr. OÚŽP Michalovce pre celý ÚPN-VÚC Zemplínsky región).

Finančné návrhy na obstarávanie ÚPN-VÚC sa začali určovať podľa "Odporúčaného postupu pri dohadovaní cien za vypracovanie územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie", ktorý vydalo Ministerstvo životného prostredia SR v januári 1993, vrátane 25 % DPH. Okrem toho ministerstvo zabezpečilo vypracovanie **Koncepcie územného rozvoja Slovenska**, ktorú by mala prerokovať vláda SR v roku 1994. Zásady územného rozvoja Slovenska prerokovala vláda SR 22. decembra 1992 (uznesenie č. 985).

Koncepcia územného rozvoja Slovenska sa zamerala na tendencie vývoja obyvateľstva, domácností a požiadaviek na bytovú výstavbu ekonomicky aktívneho obyvateľstva a regiónov. Poskytla obraz sídelného systému a o stave a tvorbe nadradeného sídelného systému. Zhodnotila prírodné podmienky územia Slovenska, ochranu jeho krajiny a celkove stavu, ochrany a tvorby životného prostredia s východiskom do stratégie trvalé udržateľného rozvoja. V neposlednej miere sa venovala odvetvovými trendom - poľnohospodárskej politike, lesohospodárskej politike, politike rozvoja energetiky, spojov, pôšt, vodného hospodárstva, rekreácie a turizmu. Poukázala na dôležitosť vybraných zariadení sociálnej infraštruktúry a riešenia problémov odpadového hospodárstva. Vyzdvihla význam geografického informačného systému (GIS) v územnom plánovaní a pri tvorbe reálnych regionálnych rozvojových koncepcií.

Obce nedokázali zabezpečiť územnoplánovaciú dokumentáciu ani u všetkých sídelných útvarov a zón, ktoré zahrňujú pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Presadzovať revitalizáciu kultúrnych pamiatok, mestských pamiatkových rezervácií, pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry a pamiatkových zón a ich ochranných pásiem prostredníctvom územných plánov a stavebného poriadku podľa opatrení na realizáciu uznesenia vlády SR č. 14/1991 k návrhu **Koncepcie záchrany kultúrneho dedičstva SR** sa darilo len čiastočne. Naďalej prevládala značná rozostavanosť a množstvo kultúrnych pamiatok sa nezačalo alebo prestalo z ekonomických dôvodov obnovovať. Často k tomu prispela aj zmena vlastníckych vzťahov alebo koncepcií ich využitia. Naopak miestami sa zmenou vlastníckych vzťahov utvorili lepšie podmienky pre obnovu a údržbu kultúrnych pamiatok a pre ich vhodné využitie.

Celkove pre územia mestských pamiatkových rezervácií bolo spracovaných v rôznych stupňoch 39 územných plánov, pre pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry 8 a pre vyhlásené, resp. navrhované pamiatkové zóny 80 územných plánov.

K optimalizácii priestorovej organizácie, využívaniu a ochrane krajiny v úzkej väzbe na územné plánovanie by mal výrazne prispieť **návrh zákona NR SR o ochrane prírody a krajiny**, predložený na rokovanie vlády SR s predpokladom schválenia Národnou radou SR v roku 1994.

Z medzinárodného hľadiska treba vyzdvihnúť na Slovensku rozpracované metódy ekologického plánovania krajiny **LANDEP**, ktoré sa uplatnili v Agende 21, prijatej na Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro v roku 1992.

V neposlednej miere ide o **Program obnovy dediny**, tak ako ho prijala vláda SR uznesením z 23. júla 1991 č. 395. K tomu sa pridružuje zabezpečenie hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja miest, ich ozeleňovanie a estetizácia, vychádzajúca z historických urbanistických štruktúr pri zachovaní kultúrneho dedičstva.

Rada Európy v Strasbourgu prijala v marci 1992 na svojom 27. rokovaní "**Európsku chartu miest**" (European Urban Charter) zameranú na dopravu, mobilitu, kultúru, zdravie, hospodársky rozvoj, životné prostredie a prírodu v mestách, fyzický tvar miest a ich architektonické dedičstvo, na bývanie, šport, voľný čas, problémy znevýhodnených a postihnutých osôb, účasť občanov na riadení a plánovaní miest, istotu v mestách a eliminovanie zločinnosti v nich.

Postupne na základe určitých ukazovateľov **dochádza k posudzovaniu miest medzi sebou**, i keď každé má svoje špecifiká. Medzi ukazovatele sa radí napríklad hluk, počet motorových vozidiel, produkcia odpadových vôd a ich čistenie, množstvo odpadov, ich separácia a zneškodňovanie, stav ovzdušia, vzniku a trvania smogových situácií,... K základným kritériám patrí **výmera zelených plôch**, i keď závisí od plochy mesta, do ktorej sa v niektorých prípadoch môžu začleniť aj okolité lesy, čím dochádza k sťažaniu komparácie a skresleniu faktov. Napríklad takto sa vplyvom podunajských lesov a lesov Malých Karpát dostala **Bratislava** medzi nejzelenšie mestá Európy, lebo 63 % z jej celkovej plochy tvorí všetka zeleň (pre porovnanie Brusel 23 %, Budapešť 14 %, Kyjev 56 %, Praha 18 %, Zúrich 24 %, Barcelona 9 %, Amsterdam 5 %), avšak tzv. verejná zeleň len 710,8 ha (v roku 1993).

Z 368 km² plochy Bratislavy, ktorá mala v roku 1993 445 730 obyvateľov, zastavaná časť pokrývala 119 km². V porovnaní ide o obdobu anglického Sheffieldu na ploche 363 km² s 529 300 obyvateľmi a zastavanou plochou 109 km². Provnateľne Liverpool na 113 km² so 454 400 obyvateľmi má zastavanú skoro celú plochu (107 km²); obdobne Amsterdam na ploche 202 km² so 713 493 obyvateľmi a so 187 km² zastavanej plochy.

Extrémnejšie pôsobí Paríž na 105 km² s 2 152 423 obyvateľmi a zastavanou plochou 81 km². Opakom je Oslo na km² so 467 090 obyvateľmi a zastavanou plochou 135 km².

Medzi porovnateľné ukazovatele môže patriť aj **spotreba elektrickej energie** v kWh/obyv./rok, napríklad v Bratislave 2786, v Moskve 2694, v Madride 3122, v Kodani 8206 a Stockholme až 17 845. Iným ukazovateľom je **spotreba vody**, v ktorom sa Bratislava radí so 449 litrami vody na 1 obyvateľa za deň ku Kyjevu (444), Sofii (453), Stockholmu (464) a Zúrichu (430).

Porovnanie **vhodnosti priestorovej organizácie, využívania a ochrany krajiny** sťažuje už rozdielna rozloha štátov (obtiažna by bola asi komparácia Ruskej federácie a Monaka). Slovenskú republiku svojou rozlohou 49 036 km² možno porovnávať napríklad s Belgickom (30 513 km²), Holandskom (40 844 km²), Švajčiarskom (41 288 km²), Dánskom (43 069 km²), Estónskom (45 100 km²); ťažšie s 11-krát väčším Francúzskom, 6-krát väčším Poľskom alebo Talianskom. Zaberá asi tretinu Floridy, zhruba výmeru nemeckého Dolného Saska, španielskeho Aragónska, ruskej Smolenskej oblasti alebo jedného z 24 regiónov Švédska - Jämtlandu (49 443 km²).

Pri porovnávaní treba prihliadať na rozdiely prímorských štátov, ale najmä na výškové stupne povrchu jednotlivých krajín (absolútnu výškovú členitosť) a typy reliéfu (relatívnu výškovú členitosť), možnosti a vývoj osídlenia a historické štruktúry krajiny, ako aj mnohé ďalšie sociálno-ekonomické, kultúrne a environmentálne ukazovatele. Jedným z nich je členenie sídiel na vidiecke (dediny) a mestské (mestá), pričom by sa mali rozčleniť aj podľa počtu obyvateľov, prípadne použiť ukazovatele v relatívnych číslach.

Do kategórie väčších miest nad 70 tis. obyvateľov možno v SR zaradiť 7 miest: Bratislavu (445 730), Košice (237 336), Prešov (90 069), Nitrú (88 714), Žilinu (85 005), Banskú Bystricu (84 299) a Trnavu (71 174). **V kategórii medzi 40 tis. až 70 tis. obyvateľov** nasleduje Martin (59 536), Trenčín (57 531), Poprad (54 066), Prievidza (54 025), Zvolen (43 711), Nové Zámky (43 257), Považská Bystrica (41 416) a Michalovce (40 031). **K ďalším väčším mestám (od 30 000 do 40 000 obyvateľov) patria:** Spišská Nová Ves (39 049), Komárno (37 787), Humenné (35 538), Levice (35 145), neokresné Piešťany (33 067), Liptovský Mikuláš (32 557)

a Topoľčany (31 842). V týchto mestách sa predpokladá vypracúvanie aj **územnoplánovacej dokumentácie zón**, ktoré predstavujú ucelené časti sídelného útvaru, najmä pre jeho priemyselnú, obytnú, centrálnu a historickú časť, prípadne časť kúpeľného miesta. Územnoplánovacia dokumentácia zóny sa môže spracovať aj pre časť rekreačného a krajinného celku, prípadne pre celé územie malého sídelného útvaru.

Územnoplánovacia dokumentácia veľkého územného celku sa spracúva pre územie, na ktorom je umiestnené viac sídelných útvarov, alebo pre veľké územie, v ktorom sa uplatňujú špeciálne záujmy (ťažba, priemysel, poľnohospodárstvo, rekreácie a podobne). Môže sa viazať administratívno-správnymi hranicami (napr. okresov) alebo vymedziť podľa spadujúcich území v historickom kontexte - **historické regióny** Liptov, Orava, Turiec, Gemer, Spiš, Šariš, Tekov, Hont, Novohrad a Zemplín. V súvislosti s fyzicogeografickým členením môže ísť aj o **84 geomorfologických celkov** provincií Západné Karpaty, Východné Karpaty, Západopanónska panva a Východopanónska panva, v rámci nich **16 oblastí** - Slovenské rudohorie, Fatransko-tatranská oblasť, Slovenské stredohorie, Lučensko-košická nížina, Matransko-slanská oblasť, Slovensko-moravské Karpaty, Západné Beskydy, Stredné Beskydy, Východné Beskydy, Podhôrno-magurská oblasť, Vihorlatsko-gutinská oblasť, Poloniny, Nízke Beskydy, Záhorská nížina, Podunajská nížina a Východoslovenská nížina. Z uvedených 84 geomorfologických celkov si osobitnú pozornosť z územnoplánovacieho environmentálneho hľadiska zasluhuje všetkých **12 kotlín** (Rožňavská, Žilinská, Hornonitrianska, Turčianska, Podtatranská, Hornádska, Zvolenská, Pliešovská, Žiarska, Juhoslovenská, Košická a Oravská), **2 podolia** (Považské a Horehronské), **3 roviny, resp. nížiny** (Borská, Podunajská a Východoslovenská); okrem toho z hľadiska ochrany prírody, rekreácie a cestovného ruchu aj **značne exponované pohoria** ako napríklad Tatry, Nízke Tatry, Malá Fatra, Spišsko-gemerský kras, Veľká Fatra, Malé Karpaty, Pieniny, Štiavnické vrchy, Oravské Beskydy, Súľovské vrchy a Slovenský kras.

Stav rozpracovanosti ÚPD VÚC k 1. 1. 1994

Dokumentácia	Obstarávateľ	Spracovateľ	Etapa spracovania		Výdavky
			Prieskumy a rozbor	Urbanistická až územné a hospod. zásady	
ÚPN VÚC Bratislavský región	MŽPSR	AUREX BA	1993	1994	1 436 250 Sk
ÚPN VÚC Vysoké Tatry, Západné Tatry, Orava a Spišská Magura	MŽPSR	URBION BA	1989	1992-1993	2 420 000 Sk
ÚPN VÚC Nízke Tatry	MŽPSR	URBION BB, URKEA B	1993-1991	-	797 350 Sk
ÚPN VÚC Severovýchodné Slovensko	OÚŽP Bardejov	Ing. arch. Kurča a kolektív	1992	-	1 509 000 Kčs
ÚPN VÚC Kysuce (okres Čadca/	OÚŽP Čadca	URBIONZA	1991 - 1994	-	479 000 Sk
ÚPN VÚC okresu Komárno	OÚŽP Komárno	ÚSTEB BB	1992	1993	527 000 Sk
ÚPNVÚC Košický región	OÚŽP KE-vidiek	URBION KE, URBAN KE	1992	1993-1994	1 376 000 Sk
ÚPN VÚC okresu Levice	OÚŽP Levice	URBION BA	1989	1991	960 000 Sk
Urb. štúdiá Dem. dolina	OÚŽ Lipt. Mikuláš	ÚSTEB BB	1991	1993	450 000 Sk
Urb. štúdiá Malužiná, Kráľ. Lehota, Boca	OÚŽ Lipt. Mikuláš	ÚSTEB BB	1992	-	150 000 Kčs
Urb. štúdiá Liptov. Ján, Záv. Poruba. Opalisko	OÚŽP Lipt. Mikuláš	URBION BB	1992	-	150 000 Kčs
ÚPN VÚC okresu Lučenec	OÚŽP Lučenec	URBION BB	1992	1992	440 000 Kčs
ÚPN VÚC Veľká Fatra (okr. Martin)	OÚŽP Martin	URBIONZA	1993	-	150 000 Kčs
ÚPN VÚC Zemplínsky región	OÚŽP Michalovce	URBION KE URBAN KE	1991	1992-1993	1 738 000 Sk
ÚPNVÚC Trábeč-Vtáčnik	OÚŽP Nitra	AUREX BA	1991 - 1992	-	660 000 Kčs
ÚPN VÚC okresu Nitra	OÚŽP Nitra	AUREX BA	1992-1993	-	466 000 Sk

Stav rozpracovanosti ÚPD VÚC k 1. 1. 1994 (pokračovanie)

Dokumentácia	Obstarávateľ	Spracovateľ	Etapa spracovania		Výdavky
			Prieskumy a rozbor	Urbanistická až územné a hospod. zásady	
ÚPN VÚC okresu Nové Zámky	OÚŽP Nové Zámky	URBION BA	1992	-	480 000 Kčs
ÚPN VÚC Strážovské vrchy, okres Považská Bystrica	OÚŽP Pov. Bystrica	URBION BA	1991 1994	-	535 000 Sk
ÚPN VÚC okres Prešov, okres Spišská N. Ves	OÚŽP Prešov	ARKA KE	1992	-	835 000 Kčs
ÚPN VÚC Žiar	OÚŽP Prievidza	AUREX BA	1992	-	190 000 Kčs
ÚPN VÚC Str. vrchy, okres Prievidza	OÚŽP Prievidza	AUREX BA	1992	-	50 000 Kčs
ÚPD VÚC Horná Nitra (okres Prievidza)	OÚŽP Prievidza	AUREX BA	1994	-	120 000 Sk
ÚPN VÚC región Gemer (okres RS + okres RV)	OÚŽP Rim. Sobota	URBSPLAN KE	1991	1992- 1993	1 020 000 Sk
ÚPN VÚC Muránska planina	OÚŽP Rim. Sobota	URBION KE	1991	1992	145 000 Kčs
ÚPN VÚC Cerová vrchovina	OÚŽP Rim. Sobota	URBION KE	1991	1992	165 000 Kčs
ÚPN VÚC Slovenský kras	OÚŽP Rožňava	URBSPLAN KE	1991	1991- 1992	751 000 Kčs
ÚPN VÚC okres Senica	OÚŽP Senica	IUMABA	1991 1993	1992	840 000 Kčs
ÚPN VÚC Slovenský raj	OÚŽP Spiš. N. Ves	URBION KE	1992	1992	636 000 Sk
ÚPD VÚC okres Topoľčany	OÚŽP Topoľčany	EKOLAND PO	1993	-	400 000 Sk
ÚPN VÚC okres Trenčín	OÚŽP Trenčín	URBIONBA	1992- 1993	-	490 000 Sk
ÚPN VÚC región Trnava	OÚŽP Trnava	EKOPOLIS BA	1993	1993	518 400 Sk
ÚPN VÚC okres Veľký Krtíš	OÚŽP Veľký Krtíš	ARCH-EKO BB	1992- 1994	-	322 000 Sk
ÚPN VÚC Poľana - Javorie	OÚŽP Zvolen	URBION BB	1991	-	350 000 Kčs

Stav rozpracovanosti ÚPD VÚC k 1. 1. 1994 (pokračovanie)

Dokumentácia	Obstarávateľ	Spracovateľ	Etapa spracovania		Výdavky
			Prieskumy a rozbor	Urbanistická až územné a hospod. zásady	
ÚPN VÚC Krupinská planina	OÚŽP Zvolen	URBION BB	1991	-	427 000 Kčs
ÚPN VÚC okres Zvolen	OÚŽP Zvolen	ESPIRIT	1992	-	80 000 Kčs
ÚPN VÚC Kremnické vrchy	OÚŽP Žiar n. Hr.	URBION BB	1991	-	120 000 Kčs
ÚPN VÚC Štiavnické vrchy	OÚŽP Žiar n. Hr.	METAG BB	1992	-	230 000 Kčs
ÚPN VÚC okres Žiar nad Hronom	OÚŽP Žiar n. Hr.	URBION BB	1992	-	150 000 Kčs
ÚPN VÚC Javorníky	OÚŽP Žilina	URBION ZA	1991	-	362 000 Kčs
ÚPN VÚC Javorníky - Bytča	OÚŽP Žilina	URBION ZA	1991	-	290 200 Kčs
ÚPN VÚC Žilina - Rajec	OÚŽP Žilina	URBION ZA	1991	-	224 000 Kčs
ÚPN VÚC Žilina - Strečno - Martin	OÚŽP Žilina	URBION ZA	1989-1991	-	392 800 Kčs
ÚPN VÚC okres Žilina	OÚŽP Žilina	AUREX BA	1993-1994	-	950 000 Sk
ÚFN VÚC okresy Galanta a Dunajská Streda	-	-	-	-	-

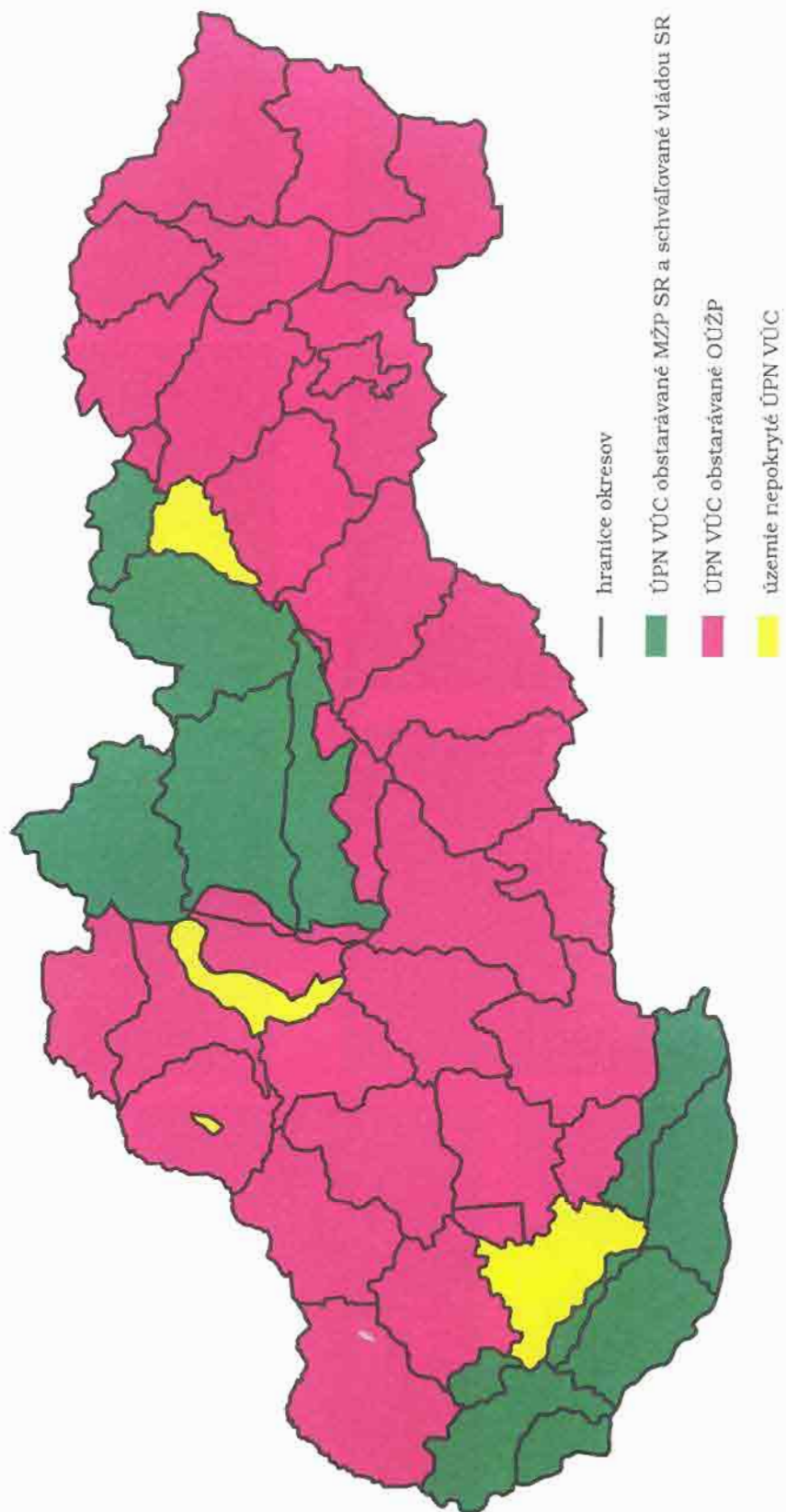
47

48

Stav rozpracovanosti územnoplánovacej dokumentácie VÚC
na území Slovenskej republiky k roku 1994

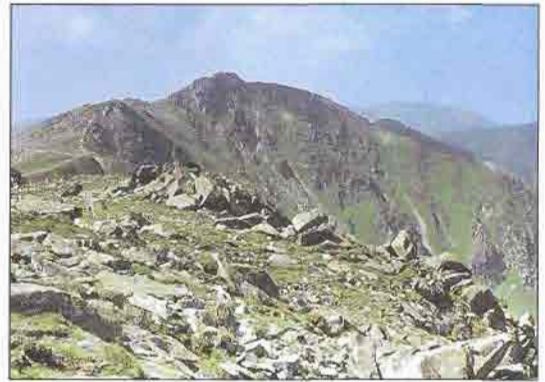
49

50

51

52

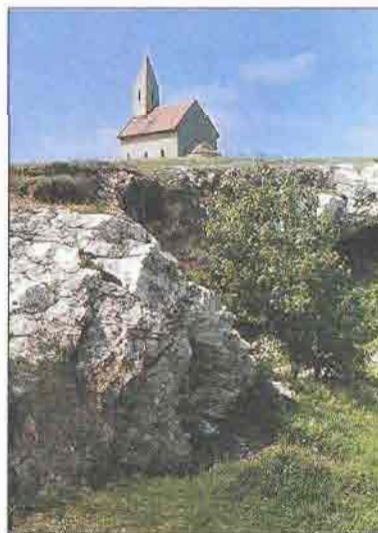
53

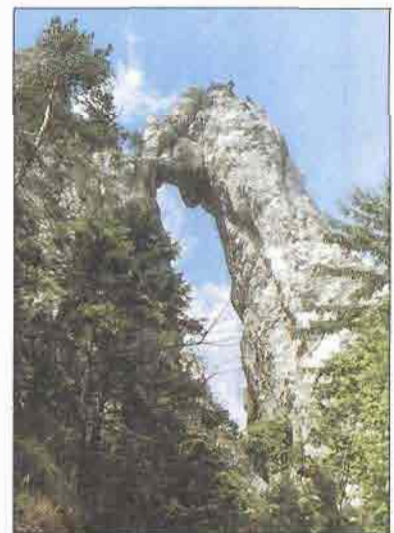
54

55

56

57